

Скарбніца
жывога
слова
стар. 4—5

Казкі,
створаныя
жыццём
стар. 6

Нястомнае
імкненне да
дасканаласці
стар. 12

Сімвал любові

Фота Кастуся Дробава.

Найсвятлейшы час для нашай краіны і хрысціян усяго свету: Вялікдзень — пара духоўнай вясны, калі трэба згадаць перамогу святла над цемрай, жыцця над смерцю, любоў як першасную аснову ўсяго, што існуе, як тое, з чаго паўстаў Сусвет і чалавек: Бог ёсць любоў. Калі адчуць і ўсведаць гэта, як не цяпер?..

Бог настолькі палюбіў створанага Ім чалавека, што, каб ён меў шанц на жыццё вечнае, дазволіў памерці на крыжы ўласнаму адзінакроўнаму Сыну Свайму Ісусу Хрысту. Кроў Яго змыла грахі з душ людзей і сілы цемры, якія валадарылі на зямлі. Любоў перамагла. Значыць, і чалавек, які ўсведамляе сябе як часцінку Бога, бо ў кожным палымнее Боская іскрынка, здольны перамагчы зло і цемру — найперш унутры сябе. І тады спыняцца ўсе войны і злачынствы.

Сімвал ахвяры ў імя любові і святла — велікоднае яйка, афарбаванае ў колер крыві. У кабінёце-музеі беларускай народнай культуры на Філалагічным факультэце БДУ першачная арганізацыя Беларускага саюза жанчын арганізавала выстаўку «Велікодныя яйкі і паштоўкі». Экспанаты, якія складаюць часовую экспазіцыю, выкананы ў розных тэхніках з розных матэрыялаў. Ёсць тут і ўнікальныя прадметы пачатку XX стагоддзя. Выстаўка чакае наведвальнікаў да 21 красавіка.

«ЛіМ»-акцэнт

Узнагароды. Дзяржаўных узнагарод удастоены 62 прадстаўнікі розных сфер дзейнасці. Ордэнам Францыска Скарыны ўтанаваны мастак-скульптар, член Беларускага саюза мастакоў Іван Міско. Медала Францыска Скарыны ўдастоены лектар-музыказнавец Нацыянальнага акадэмічнага народнага аркестра Беларусі імя І. Жыновіча Вольга Брылон, прафесар кафедры спеваў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Пётр Рыдзігер і артыст аркестра Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Беларусі імя Г. Цітовіча Андрэй Таболіч. Заслужаным артыстам стаў вядучы майстар сцэны Беларускай дзяржаўнай ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга філармоніі Уладзіслаў Плігаўка.

Афіцыйна. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падпісаў Указ № 98, якім у новай рэдакцыі выкладаецца Указ ад 31 сакавіка 2022 года № 131 «Аб развіцці сродкаў масавай інфармацыі». У дакуменце актуалізаваны падыходы да развіцця нацыянальных СМІ, а таксама пашыраны напрамкі выкарыстання сродкаў збору за размяшчэнне (распаўсюджванне) рэкламы на стварэнне і папулярнызацыю беларускага кантэнта.

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народнага артыста РСФСР Станіслава Любшына з юбілеем. «Ваша творчая дзейнасць — прыклад вернасці сапраўдным ідэалам і найлепшым традыцыям савецкай школы мастацтва. У Беларусі вас ведаюць і любяць як выдатнага акцёра, які стварыў цэлую галерэю незабыўных вобразаў і чалавечых характараў, — гаворыцца ў віншаванні. — Упэўнены, што вашы талент, мудрасць, высокі аўтарытэт і ў далейшым будуць садзейнічаць умацаванню беларуска-расійскіх культурных сувязей». Аляксандр Лукашэнка пакідаў Станіславу Любшыну даўгалецця, моцнага здароўя і дабрабыту.

Конкурс. З 20 да 22 красавіка на базе Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў пройдзе II Рэспубліканскі конкурс харэаграфічнага мастацтва «Дэс Кангрэс». Конкурс праводзіцца па намінацыях «Сучасны танец» (у катэгорыях «Сола», «Дует», «Калектыв»), «Беларускі танец: традыцыя і навацыя» (у катэгорыі «Калектыв»). Удзел прымаюць індывідуальныя выканаўцы і калектывы ўстаноў адукацыі і культуры, прыватных харэаграфічных школ, аматарскія і прафесійныя калектывы, шоу-балеты, іншыя танцавальныя праекты з усіх абласцей краіны ва ўзросце ад 9 да 31 года.

Тэатр. Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя М. Горкага запрашае сёння на прэм'еру спектакля «Орус 40. Беспасажніца». Пастаўка прымаркавана да 200-годдзя вялікага рускага драматурга Аляксандра Астроўскага і створана паводле яго знакамітай п'есы. Сцэнаграфію прыдумала мастак Ала Сарокіна, касцюмы і галаўныя ўборы ўручную зрабілі мастакі Марыя Герасімовіч і Аляксандра Карнажыцкая. Глядач пачуе душэўныя народныя песні ў аранжыроўцы кампазітара Цімура Каліноўскага. З артыстамі працаваў хормайстар Павел Юхновіч. Над танцамі працаваў балетмайстар Дзмітрый Залескі. Беспасажніцу Ларысу сыграе Вера Грыцкевіч.

Праект. Выстаўка «Мікола Гусоўскі. Песня пра зубра», прысвечаная 500-годдзю першага выдання паэмы, адкрылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Прадстаўлены выданні са збору НББ, аб'яднаныя агульнай тэмай сюжэта паэмы, а таксама творы беларускіх мастакоў, беларускіх і замежных магістрантаў і студэнтаў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў і навучэнцаў гімназіі-каледжа мастацтваў імя Івана Ахрэмчыка. Выстаўка ў галерэі «Атрыум» будзе прадстаўлена да 27 чэрвеня.

Рэлігія. З праектам «Пакроўскія вароты. Чатыры абразы Веткі» запрашае пазнаёміцца Гродзенскі музей гісторыі рэлігіі. Як паведамляе БелТА, у экспазіцыі прадстаўлены стараверскія абразы (металічныя, бісерныя), рукапісныя і старадрукаваныя богаслужэбныя кнігі, элементы традыцыйнага жаночага стараверскага касцюма XVII — пачатку XX стагоддзя са збораў Веткаўскага музея стараверства і беларускіх традыцый. Ва ўсіх наведвальнікаў ёсць магчымасць азнаёміцца са спадчынай стараверскай Веткі — цэнтра царкоўнага расколу канца XVII—XVIII стагоддзя.

• Экспазіцыя архітэктурнага жывапісу Юрыя Якімовіча «Крыніцы памяці» да Міжнароднага дня помнікаў і гістарычных мясцін адкрылася ў Віцебску. Выставачную залу віцебскай ратушы ўпрыгожваюць 23 работы даследчыка беларускага драўлянага дойлідства, архітэктара Юрыя Якімовіча. Мірскае замка, храм Аляксандра Неўскага ў Мінску, касцёл у Кемелішках Астравецкага раёна — кожная з выяў даволі дэталёвая. Між тым прадстаўлены не толькі храмы, якія існуюць цяпер, але і разбураныя помнікі Беларусі, даследаваннем якіх займаўся аўтар.

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Калейдаскоп талентаў

Вынікі X літаратурнага конкурсу «Славянскі калейдаскоп», прысвечанага Дню яднання народаў Беларусі і Расіі, урачыста падведзены ў Доме дружбы ў Мінску. Сёлета конкурс стаў міжнародным і праводзіўся ў розных узроставых катэгорыях. Арганізатарамі выступаюць Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі, таварыства дружбы «Беларусь — Расія», культурна-асветніцкая арганізацыя «Наша Русь» і прадстаўніцтва Рассупрацоўніцтва ў Рэспубліцы Беларусь.

На разгляд прафесійнага журы пад кіраўніцтвам старшыні МГА СПБ Міхася Пазнякова паступіла 556 твораў паэзіі, прозы і публіцыстыкі ад літаратараў Беларусі, Расіі, Узбекістана і Латвіі. Сярод маладых аўтараў журы вызначыла 20 лаўрэатаў, сярод сталых — 26. На ўрачыстасць былі запрошаны 22 лаўрэаты, якія жывуць пераважна ў Мінску і Мінскім раёне.

Цырымонію ўручэння ўзнагарод і памятных падарункаў правялі мастацкі кіраўнік Мінскага гарадскога тэатра паэзіі Вольга Багушыньска і старшыня сталічнага аддзялення СПБ, старшыня таварыства дружбы «Беларусь — Расія» Міхась Пазнякоў.

У намінацыі «Паэзія» сярод маладых аўтараў лаўрэатамі міжнароднага літаратурнага конкурсу «Славянскі калейдаскоп» сталі: Аліса Чарнашэй (Мінск) — першае месца; Анастасія Рубанава (Гомель) і Дар'я Прохарава (Полацкі р-н) — другое месца; Анастасія Дзіброва (Брэст), Дар'я Новікава (Мінск), Максім Ролік (Браслаўскі раён) — трэцяе месца. У гэтай намінацыі сярод сталых аўтараў перамаглі: Людміла Воранава (Мінск) і Міхаіл Кулеш (Брэст) — першае месца; Дзмітрый Дземідовіч (Мінск), Таццяна Сучкова (Гродна), Таццяна Цвірко (Клецк), Наталія Баранчык (Мінск) — другое месца; Ірына Карнаухава (Мінскі раён), Станіслаў Валодзька (Латвія), Іна Мароз (Полацк), Сяргей Падольскі (Расія), Зінаіда Дудзюк (Брэст), Людміла Яськова (Добруш), Уладзімір Дзяржанскі (Клічаў) — трэцяе месца.

За вершы песеннага жанру: Іван Юркін (Мінск) — першае месца.

У намінацыі «Малая проза» сярод маладых аўтараў найлепшымі сталі Ганна Кершыс (Мінск) — першае месца; Ангеліна Кухальская (Мінск) — другое месца; Маргарыта Паганкіна і Артур Шарук (Мінскі раён) — трэцяе месца. Сярод сталых літаратараў — Святлана Ластачкіна (Горкі) — першае месца; Тамара Кавалёва (Наваполацк) і Людміла Маркоўская

Ганаровае званне «Заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь» прысвоена старшыні Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Міхаілу ПАЗНЯКОВУ. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка 10 красавіка падпісаў адпаведны ўказ, якім дзяржаўных узнагарод удастоены 62 прадстаўнікі розных сфер дзейнасці. Міхаіл Пазнякоў — пісьменнік, паэт, перакладчык, аўтар шматлікіх кніг, які рэалізоўвае многія творчыя праекты, накіраваныя на папулярнызацыю беларускай літаратуры, а таксама ажыццяўляе плённае супрацоўніцтва з пісьменнікамі Расіі і іншых краін.

Віншваем!

(Мінск) — другое месца; Людміла Січкоўская (Гомель) і Валянціна Быкава (Расія) — трэцяе месца.

У намінацыі «Публіцыстыка» сярод маладых аўтараў лаўрэатамі сталі Максім Сямёнаў (Мінск) — першае месца; Анастасія Галавач (Камянецкі раён), Арына Гарная, Ганна Еўсіевіч, Іна Лісіцкая (Мінск), Дзмітрый Аўчыннікаў (Расія) — другое месца; Таццяна Дзеніскавец (Гомель), Анастасія Макарава (Магілёў), Марыя Байрамава (Мінск), Раман Карнеёў (Магілёў) — трэцяе месца.

Сярод сталых літаратараў: Аліна Грышкевіч (Мінск) — першае месца; Віктар Шымолін (Мінск) і Валянцін Баюканскі (Расія) — другое месца; Валянціна Нікіціна (Клічаў), Ігар Лазарчык (Мінск) — трэцяе месца.

Адразу ў трох намінацыях «Паэзія», «Малая проза», «Публіцыстыка» першае месца журы прысудзіла Наталлі Саветнай (Гарадок), другое месца — Тамары Кавальчук (Асіповічы).

Падчас урачыстасці ў выкананні Вольгі Багушыньскай прагучалі вершы паэтаў-лаўрэатаў конкурсу Алісы Чарнашэй, Тамары Кавальчук, Людмілы Воранавай і Наталлі Саветнай. Ад імя ўзнагароджаных выступілі Ігар Лазарчык, Віктар Шымолін і Наталія Саветная. Прадстаўніцтва Рассупрацоўніцтва ў Рэспубліцы Беларусь ўзнагародзіла Міхася Пазнякова і Вольгу Багушыньску падзякай за плённую працу ў правядзенні X літаратурнага конкурсу «Славянскі калейдаскоп».

Пасля цырымоніі ўручэння дыпламаў і памятных падарункаў адбыўся канцэрт, падрыхтаваны выкладчыкамі і студэнтамі Акадэміі музыкі.

**Павел КУЗЬМІЧ
Фота Васіля КУЛІКОВА**

Ад прэзентацыі да фестывалю

У Асіповіцкай цэнтральнай раённай бібліятэцы прайшла сустрэча са старшынёй Саюза пісьменнікаў Беларусі, дырэктарам — галоўным рэдактарам Выдавецкага дома «Звязда» Алесем Карлюкевічам. Аўдыторыю з бібліятэкараў і ўдзельнікаў літаратурнага аб'яднання пры раённым краязнаўчым музеі цікавілі многія пытанні, звязаныя з кнігавыданнем у краіне, развіццём літаратурна-мастацкай перыёдыкі.

Алесь Мікалаевіч звярнуў увагу на планы Выдавецкага дома «Звязда»

ў частцы кнігавыдання. Расказаў пра творчасць пісьменнікаў, якія працуюць для дзіцячай аўдыторыі, згадаў новыя кнігі Алеся Бадака, Ганны Чыж-Лігаш, Віктара Шніпа, Кацярыны Хадасевіч-Лісавой, Генадзя Аўласенкі, Жанны Міус і іншых паэтаў і празаікаў. Асобна кіраўнік СПБ спыніўся на тэме прапаганды беларускай літаратуры ў свеце, расказаў пра выданні твораў нашых аўтараў у перакладзе на кітайскую мову. Удзел у сустрэчы прымала і дзіцячая пісьменніца Лёля Багдановіч. Яна падзялілася сваім вопытам стасункаў з айчыннымі выдавецтвамі.

— У нас даволі часта праходзяць сустрэчы з пісьменнікамі, — зазначыла дырэктар ЦБС Асіповіцкага раёна Святлана Нывесценка. — А ў найбліжэйшы час мы заплавалі правядзенне міжнароднага літаратурнага фестывалю. За падтрымку гэтага творчага праекта сетка бібліятэк Асіповіччыны надзвычай удзячна мясцовым літаратарам. Мяркую, што і Саюз пісьменнікаў Беларусі падключыцца да правядзення фестывалю. Запрашаем у Асіповічы і ў бібліятэкі раёна на прэзентацыі і аўтограф-сесіі паэтаў!

Мікола БЕРЛЕЖ

стасункі

На мальтыйскай мове

«іт-Торча» — штотдзённая газета Мальты. У газеты, якая выдаецца ў сталіцы краіны — Валета, ёсць «Літаратурны дадатак». 4 снежня мінулага года паэтэса і перакладчыца Яна Псайла прадставіла ў выданні свой артыкул «Славянская паэзія на мальтыйскай і ў арыгінале» і ў якасці прыкладу прывяла пераклад верша Якуба Коласа «Родныя вобразы».

А ўжо сёлета Яна Псайла ў нумары «іт-Торча» за 2 красавіка пазнаёміла жыхароў міжземнаморскай Мальты з вершам народнага песняра Беларусі Янкі Купалы «Дуб». «Распусціўшы сучча // У глухім прыволлі, // Сам адзін расце ён // На далёкім полі...» Твор, які напісаны ў 1911 годзе, надрукаваны па-беларуску і ў перакладзе на мальтыйскую мову.

— Як перакладчыцу мяне цікавяць славянскія паэзіі, — расказвае Яна Псайла. — Зразумела, перш-наперш руская. А новае захапленне — беларуская паэзія. Удзячна стасункам з Саюзам пісьменнікаў Беларусі, жаданню беларускіх калег падказаць новыя кірункі перакладчыцкага працытання класікі. Так, пераставыла адзін з вершаў Максіма Багдановіча. Ён пабачыць свет у газеце «іт-Торча». На рабочым стане — некалькі вершаў Яўгеніі Янішчыц. Ведаю, што сёлета Беларусь будзе святкаваць яе юбілей, да якога і падрыхтуе пераклад твораў... Працую я з вершамі беларускіх аўтараў у перакладзе на рускую мову ці з рускім падрадкоўнікам, але таксама звяртаюся і да арыгінальных тэкстаў.

Сяргей ШЫЧКО

з нагоды

І справай, і словам

Пасланне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі да беларускага народа і Нацыянальнага сходу пракаментавалі многія літаратары, і водгукі некаторых «ЛіМ» надрукаваў у мінулым нумары. Гэтым разам — уражанні кіраўнікоў двух абласных аддзяленняў Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Людміла Кебіч, старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ:

— Летась у складзе дэлегацыі Гродзенскай вобласці я слухала Пасланне Прэзідэнта Беларусі непасрэдна ў зале Палаца Рэспублікі і лавіла кожнае слова. І сёлета захапляла яго прамова — прачулая, без красамоўства і паддобрывання, з веданнем эканамічнай, палітычнай, сацыяльнай абстаноўкі, з прывядзеннем канкрэтных прыкладаў. Мне як жанчыне, маці, бабулі і творчаму чалавеку найбольш блізкія пасылы, звязаныя з захаваннем міру ў краіне і спакою на ўсёй Зямлі, незалежнасці беларускай дзяржавы і сяброўскіх стасункаў з міралюбівымі суседскімі краінамі. Няма чаго ўтойваць: сёння людзям Зямлі трывожна, і вакол нашай рэспублікі з усіх бакоў ваююць, у любы момант свет можа ўзарвацца. Мы верым нашаму Прэзідэнту і ўпэўнены, што ён зробіць усё, каб беларусы жылі мірна і годна. Але не толькі наш лідар павінен прыкладаць намаганні.

Пісьменнікам у гэты складаны час дадзена цудоўная магчымасць

праявіць свае патрыятычныя пачуцці і напісаць самыя значныя творы — вакол жа столькі цікавых тэм, якія патрабуюць неадкладнага ўвасаблення. Хто, як не пісьменнікі, павінны праўдзіва адлюстраваць адведзены ім час жыцця, дакументальна, дакладна, без перабольшванняў і перакосаў? Дзеля нашчадкаў, дзеля гістарычных урокаў, дзеля светлай будучыні.

Пасылы Прэзідэнта адрасаваны кожнаму з нас. Тэмы, якія абмяркоўваліся, вызначыў час. Ад іх рашэння залежыць будучыня, незалежнасць, галоўныя нацыянальныя і дэмакратычныя каштоўнасці. І спрыяць гэтаму павінны мы ўсе — і справай, і словам.

Тамара Краснова-Гусачэнка, старшыня Віцебскага абласнога аддзялення СПБ:

— Прамова Прэзідэнта была вельмі яркай, напоўненай важнай інфармацыяй і, разам з тым, вельмі зразумелай. Выкладаў Аляксандр Рыгоравіч нават самыя складаныя думкі яснай, лаканічнай і вельмі прафесійнай дыпламатычнай, а часам і вобразнай мовай. Таму гэта было натуральна: слухаць усё сказанае з вялікай цікавасцю, разуменнем і адгукацца ўсім сэрцам на словы Кіраўніка дзяржавы.

Чатыры гадзіны праяцелі як адно імгненне! Усе тэмы, усе агучаныя пасылы былі зразумелыя, цікавыя, блізкія, ды і як інакш магло быць? Пісьменніку, які востра

рэагуе на жыццё сваёй Айчыны, немагчыма быць абыхкавым да ўсіх рэалій цяперашняга складанага часу.

Мне ўспамінаўся адзін найважнейшы дакумент, і ён вельмі актуальны сёння, як, магчыма, ніколі. Гэта выддзены ў студзені 2016 года Указ Прэзідэнта № 26 «Аб прыярытэтных напрамках умацавання эканамічнай бяспекі дзяржавы». У ім сказана, што сапраўдную эканоміку ведаў і інавацый ніколі не пабудавалі без адукаваных, высокапрафесійных, а галоўнае, працавітых і адданных сваёй краіне людзей. Для рэалізацыі яго патрабаванняў проста неабходны сур'ёзныя творы літаратуры, якія спалучаюць у сабе і мастацкае майстэрства, і рэалістычны падыход да адлюстравання праблем сучаснага жыцця. Вялікая адказнасць ляжыць на плячах майстроў слова. Гэта стварэнне твораў, якія выходзяць любоў да сваёй Айчыны, высокі мастацкі густ, які безумоўна фарміруе духоўна-маральныя пазіцыі. А духоўна-маральны чалавек не можа быць ні здраднікам, ні дэбашырам, ні безадказным, ні абыхкавым. Такі чалавек заўсёды стваральнік, надзейны і верны сем'янін, адказны работнік, непарушная апора сваёй Айчыны.

Работнікі культуры і літаратуры ў першую чаргу сёння робяць і могуць зрабіць яшчэ больш для Айчыны. Трэба толькі памятаць кожнае імгненне свайго жыцця: мы сёння ўсе — салдаты на полі бою. І наша зброя — прыро майстроў слова — актуальна і дзейсна толькі тады, калі ў кожнага ёсць глыбокае ўсведамленне таго, што выконваць свой абавязак патрыёта і грамадзяніна мы абавязаны ўвесь час. Ніякіх адгаворак на «адмысловую індывідуальную думку», «іншую пазіцыю» і іншых проста быць не можа. Час для дыскусій сёння мінуў. Пісаць праўду. Пісаць сэрцам. Ствараць творы і вобразы рэалістычныя, патрыятычныя, духоўна-маральныя — вось наша бітва.

Установа адукацыі «Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі» аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага складу (у тым ліку загадчыка кафедры да 5 гадоў) з далейшым заключэннем кантракта ў выпадку выбарання на тэрмін, вызначаны Наймаўнікам, па наступных пасадах:		
№ п/п	Структурнае падраздзяленне	Пасада
1.	кафедра аркестравага дырыжыравання і інструментоўкі	старшы выкладчык (1,0 шт. адз.)
2.	кафедра драўляных духавых інструментаў	загадчык кафедры (1,0 шт. адз.)
3.	падрыхтоўчае аддзяленне	выкладчык (1,0 шт. адз.)

Час падачы заяў у конкурсную камісію — да 14 мая 2023 г.

Час правядзення конкурсу — 15 чэрвеня 2023 г.

Месца правядзення конкурсу — установа адукацыі «Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі», г. Мінск, вуліца Інтэрнацыянальная, 30.

Кваліфікацыйныя патрабаванні да абрання на пасады:

выкладчык: вышэйшая адукацыя і наяўнасць ступені магістра або вышэйшая адукацыя і наяўнасць навуковай кваліфікацыі «даследчык» без прад'яўлення патрабаванняў да стажу працы;

старшы выкладчык: вышэйшая адукацыя і наяўнасць ступені магістра (вышэйшая адукацыя і наяўнасць навуковай кваліфікацыі «даследчык», вышэйшая адукацыя і наяўнасць вучонай ступені), стаж працы на пасадах педагагічных, навуковых работнікаў не менш за 3 гады альбо вышэйшая адукацыя і стаж працы на пасадах служачых, якія адносяцца да катэгорыі «кіраўнікі» або «спецыялісты», праца якіх адпавядае кірунку адукацыі, не менш за 5 гадоў;

загадчык кафедры: вышэйшая адукацыя, наяўнасць вучонай ступені доктара або кандыдата навук, навуковых прац або вынаходак, патэнтаў, стаж працы на пасадах педагагічных, навуковых работнікаў, пасадах кіраўнікоў або спецыялістаў, праца якіх адпавядае кірунку адукацыі кафедры, не менш за 7 гадоў.

між іншым

Вясёлыя прыгоды ў краіне Чытання

На адкрыццё Тыдня дзіцячай кнігі «Вясёлыя прыгоды ў краіне Чытання» супрацоўнікі філіяла «Раённая дзіцячая бібліятэка» г. Смаргоні запрасілі навучэнцаў малодшых класаў школ горада. Разам з вясёлымі піратамі дзеці акунуліся ў свет прыгод і пабывалі на Восраве Чытання, Заліве Вершаў, Рацэ Прыгод, Полі Апавяданняў, адказалі на пытанні віктарыны, правярылі свае веды ў літаратурнай гульні, адгадалі загадкі.

Яркія музычныя нумары навучэнцаў Смаргонскай дзіцячай школы мастацтваў сталі ўпрыгажэннем свята і паднялі настрой усім удзельнікам. У фае была арганізавана выстаўка кніжных навінак.

Да Міжнароднага дня дзіцячай кнігі прайшоў бібліяграфічны ўрок «Гэты цуд завецца кніга», на якім дзеці даведаліся пра гісторыю ўзнікнення кнігі, пазнаёміліся з энцыклапедычнымі выданнямі і навінкамі літаратуры. У Дзень прыроды «Краіна жывой прыроды» з аглядам літаратуры пісьменнікаў-аніمالістаў выступілі супрацоўнікі бібліятэкі і прывялі цікавыя факты з жыцця аўтараў. Дзеці адказвалі на пытанні віктарын, разгадвалі загадкі і гулялі ў гульнію па правілах беражлівых адносін да прыроды і яе насельнікаў. Вандраванне ў краіну Здароўя з дапамогай вясёлых конкурсаў і віктарын школьнікі здзейснілі ў Дзень здароўя. Віртуальнае падарожжа «Людзьмі і памяццю жыве наш край» адбылося ў Дзень краязнаўства.

Завяршыўся Тыдзень дзіцячай кнігі літаратурна-гульнёвай праграмай «Кніжная вясёлка» з цікавымі літаратурнымі гульнямі, загадкамі, дзіцячымі песнямі, складанымі віктарынамі і крыжаванкамі.

Юлія ЖУК

«ЛіМ»-люстэрка

Магістрант Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта стаў пераможцам I Міжнароднага конкурсу музычна-мастацкай творчасці *China Award*, які ў завочным фармаце прайшоў у Пекіне (Кітай), перадае БелТА. Магістрант факультэта эстэтычнай адукацыі Лі Цзялінь заваяваў званне лаўрэата I ступені ў намінацыі «Фартэпіяна». Выкладчык кафедры музычна-педагагічнай адукацыі Ганна Лебедзева атрымала спецыяльнае падзячнае пісьмо ад арганізатараў конкурсу, у якім адзначаны высокі прафесійны ўзровень падрыхтоўкі ўдзельніка конкурсу і выносіцца падзяка за выдатна праведзеную работу.

Нацыянальны мастацкі музей Беларусі прыняў удзел у Міжнародным конкурсе дзіцячых творчых работ «Увесь свет — Тэатр!», які адбыўся ў Санкт-Пецярбургу. Ад установы культуры, на сайце якой і змешчана інфармацыя, удзельнічалі юныя мастакі з розных абласцей Беларусі. Работы канкурсантаў ацэньвала аўтарытэтнае журы: дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі Л. Мусіенка; намеснік дырэктара па навуковай рабоце Дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі А. Церукова; дацэнт кафедры малюнка СПДМПА імя А. Л. Шцігліца А. Храмых; дырэктар Санкт-Пецярбургскага Вялікага тэатра лялек А. Купец; кандыдат мастацтвазнаўства, прафесар, загадчык кафедры жывапісу РДПУ імя А. Герцэна М. Кузьмічова. Пасля заканчэння конкурсу была арганізавана выстаўка, на якой экспанавалася больш за 130 твораў юных удзельнікаў з Санкт-Пецярбурга, Ленінградскай вобласці, Рэспублікі Беларусь.

Міжнародны конкурс беларускай паэзіі і песні пройдзе з 18 да 19 красавіка ў Маскоўскім доме нацыянальнасцей (Расія), піша БелТА. Да ўдзелу запрашаюцца вучні 1—11 класаў агульнаадукацыйных школ, навучэнцы каледжаў, тэхнікумаў, студэнты з Расіі, Беларусі і іншых славянскіх краін. Удзел бясплатны. Форма правядзення мерапрыемства вочная, завочная, анлайн. Конкурс адбудзецца ў чатырох намінацыях: «Мастацкае чытанне», «Выкананне беларускіх песень» (народных і песень сучасных кампазітараў), «Творчыя пісьмовыя работы», «Дзіцячы малюнак». Мерапрыемства праводзіцца ў рамках міжнароднага праекта «Славянскі вянок: гістарычнае і культурнае адзінства славянскіх народаў» з мэтай развіцця цікавасці да паэтычнай, праязічнай і песеннай творчасці беларускага народа, а таксама да помнікаў культурнай спадчыны Беларусі. Арганізатарамі выступілі Маскоўскі дом нацыянальнасцей, Інстытут моў і культур імя Льва Талстога, Міжнародны славянскі цэнтр «Сугучча» пры падтрымцы Пасольства Беларусі ў Расіі.

Беларуская оперная спявачка Дар'я Гаражанка прыме ўдзел у юбілейным канцэрце Міжнароднай прафесійнай музычнай прэміі *BraVo* ў Вялікім тэатры Расіі. Такая інфармацыя змешчана на сайце «СБ. Беларусь сегодня». Прэміяй пяты раз узнагародзяць у Маскве выбітных прадстаўнікоў класічнага мастацтва. У гэтым годзе *BraVo* зноў пацвярджае свой міжнародны статус і аб'ядноўвае самых яркіх класічных выканаўцаў з Расіі і з больш чым дзесяці краін-партнёраў — Кітая, Турцыі, Беларусі, Сербіі, Венгрыі, Казахстана, Паўднёвай Амерыкі. Дарэчы, летась уладальніцай статуэткі Міжнароднай прафесійнай музычнай прэміі *BraVo* стала беларуская спявачка Марта Данусевіч.

УВыканаўчым камітэце СНД адбылося пасяджэнне рабочай групы па кінематаграфіі дзяржаў — удзельніц СНД, гаворыцца на сайце Міністэрства культуры. Ад беларускага боку ў сустрэчы прынялі ўдзел начальнік аддзела па кінематаграфіі Міністэрства культуры Кацярына Панамарова і генеральны дырэктар Нацыянальнай кінастудыі «Беларусьфільм» Уладзімір Карачэўскі. Былі разгледжаны пытанні прасоўвання і дыстрыбуцыі кінапрадукцыі дзяржаў — удзельніц СНД, развіцця падтрымкі анімацыйнага кіно, а таксама пытанне стварэння Міжнароднага творчага аб'яднання кінаарганізацый краін СНД.

Выстаўка «Вобразы Кітая» жывапісца Хань Юйчэня працуе ў Нацыянальным мастацкім музеі. «Хань Юйчэнь з'яўляецца вядомым мастаком, творы якога карыстаюцца вялікай папулярнасцю не толькі ў Кітаі, але і за мяжой. Ён захапляецца тэмай Тыбета — чароўнага і прыгожага месца, дзе радуець вока цудоўныя віды», — адзначыў падчас адкрыцця экспазіцыі Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Кітайскай Народнай Рэспублікі Се Сяюн. Хань Юйчэнь — кітайскі жывапісец, фатограф, каліграф, даследчык Кітайскай нацыянальнай акадэміі мастацтваў, ганаровы прафесар Санкт-Пецярбургскай акадэміі мастацтваў імя Ільі Рэпіна. За апошнія дзесяцігоддзі аўтар неаднаразова здзяйсняў экспедыцыі ў розныя куткі Тыбецкага нагор'я, назіраючы за традыцыямі і побытам мясцовых жыхараў і ствараючы дзясяткі накідаў, фатаграфій і палотнаў.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

На кніжных

Кнігавыданне з'яўляецца адным з найважнейшых складнікаў нацыянальных інтарэсаў Рэспублікі Беларусь у інфармацыйнай сферы, якая рэалізоўвае канстытуцыйныя правы і свабоды грамадзян у галіне атрымання інфармацыі і карыстання ёю, забеспячэння духоўнага абнаўлення грамадства, захавання і ўмацавання яго маральных каштоўнасцей, культурнага і навуковага патэнцыялу краіны. Падтрымка стварэння якаснага інфармацыйнага і выдавецкага прадукту і яго гарантаванае давадзенне да насельніцтва з'яўляюцца аднымі з асноўных задач дзяржавы.

Новы праект «На кніжных паліцах: чытаем з «Белкнігай»» газеты «Літаратура і мастацтва», падрыхтаваны з дапамогай найбуйнейшага кнігагандлёвага прадпрыемства Рэспублікі Беларусь ААТ «Белкніга» пры падтрымцы канала «Культура» Беларускага радыё, будзе распаўядаць пра работу выдучых дзяржаўных выдавецтваў, асаблівасці распаўсюджвання і папулярныя кніжныя прадукцыі, знаёміць з навінкамі айчыннага кнігавыдання, якія адлюстроўваюць дзяржаўную палітыку.

Высакародная місія

Пра тое, што сёння ўяўляе сабой галоўны і найбуйнейшы ў краіне дзяржаўны праваднік ведаў і духоўных каштоўнасцей — рэспубліканская сетка кнігарань «Белкніга», пра гісторыю прадпрыемства, яго месца на кніжным рынку і ў культурным жыцці краіны мы пагутарылі з генеральным дырэктарам гандлёвай сеткі Уладзімірам МАТУСЕВІЧАМ.

— Уладзімір Уладзіміравіч, калі ласка, раскажыце крыху пра гісторыю «Белкнігі». З чаго ўсё пачыналася і якія паваротныя пункты чакалі прадпрыемства на яго шляху?

— «Белкніга» вядзе адлік сваёй гісторыі з 15 жніўня 1945 года, калі, згодна з адпаведнай пастановай Савета Народных Камісараў БССР, было створана Упраўленне па гандлі кнігамі і культурнымі таварамі «Белкніжкультгандаль». Створана для таго, каб забяспечыць насельніцтва Беларусі сацыяльна значнымі таварамі, якімі, безумоўна, з'яўляюцца і кнігі, і школьныя пісьмовыя прылады, і культтавары... Упраўленне прайшло праз шэраг рэарганізацый, пакуль у 1963 годзе не ўвайшло ў склад Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку.

У савецкі час кніжны гандаль развіваўся досыць актыўнымі тэмпамі. Прыяду толькі некалькі лічбаў... У перыяд 1970-х — 1980-х гадоў колькасць адпаведных крам расла проста-такі ў геаметрычнай прагрэсіі, і ў 1986 годзе толькі на тэрыторыі Мінска і Мінскай вобласці налічвалася 57 кніжных крам, 46 з якіх знаходзіліся ў сталіцы.

У 1988 годзе было створана Рэспубліканскае аптова-рознічнае аб'яднанне кніжнага гандлю «Белкніга», якое праз пяць гадоў перайменавалі ў кнігагандлёвае прадпрыемства «Белкніга». У 2006 годзе на яго базе было створана адкрытае акцыянернае таварыства, абсалютную большасць акцый якога мела і мае сёння, зразумела, дзяржава. Яшчэ праз пяць гадоў адбылася рэарганізацыя шляхам далучэння абласных кнігагандлёвых таварыстваў да галоўнага прадпрыемства і стварэнне адзінага ААТ «Белкніга» з філіяламі ў абласцях — той структуры, якая фактычна існуе і сёння.

— Якой «Белкніга» прыйшла да дня сённяшняга?

— Зразумела, на розных аб'ектах розная наведвальнасць і, адпаведна, эканамічныя паказчыкі. Найбуйнейшыя крамы, у спіс якіх уваходзяць і «Цэнтральная кнігарня», і «Светач», і «Веды», і крамы Гомеля, Віцебска, Гродна, Ліды, Наваполацка, прыносяць значную частку даходаў, маюць найбольшую

Уладзімір Матусевіч.

колькасць наведвальнікаў. Аднак на балансе кнігагандлёвай сеткі хапае і крам з зусім іншымі абаротамі.

Як бы там ні было, на дадзены момант гадавы тавараабарот «Белкнігі» складае амаль што 50 мільёнаў рублёў. На прадпрыемстве працуе звыш 700 чалавек. Колькасць гандлёвых аб'ектаў дасягае лічбы 94. З іх 86 — крамы, але ёсць яшчэ павільёны, кіёскі, нават літаратурная кавярня, якая працуе на тэрыторыі крамы «Светач». З 86 у сталіцы і абласных цэнтрах — 57 крам, астатнія — у раённых цэнтрах ды — асобныя — у гарадскіх пасёлках. Сёння «Белкніга» — найбуйнейшы дзяржаўны і адзін з найбуйнейшых увогуле ўдзельнікаў кніжнага рынку.

— Якая літаратура карыстаецца найбольшым попытам і з чым гэта, на вашу думку, звязана?

— Перш за ўсё хацелася б адзначыць, што ў агульнай структуры «Белкнігі» кніжная прадукцыя, у тым ліку вучэбная, навуковая і мастацкая літаратура (а гэта ўся кніга без хіба што некаторых відаў даведнікаў), займае звыш 63 %. Такім чынам, асноўная спецыялізацыя крам «Белкнігі» — менавіта кнігі, літаратура. Ёсць таксама папяровыя і канцылярскія тавары. На кожную з гэтых катэгорый прыходзіцца каля 16—17 % ад агульнай сумы рэалізаванага ў сетцы.

Самыя вялікія тыражы і, адпаведна, самыя вялікія продажы — на рахунак вучэбнай і вучэбна-метадычнай літаратуры. Падручнікі, як правіла, накіроўваюцца ў школы з выдавецтваў, а вольныя выдання дапаможнікі — гэта тое, чым займаемся мы. Кнігі дадзенай катэгорыі складаюць да 40 % і нават палову ад усяго аб'ёму кніжнага тавараабароту. Прычына простая: вучняў класаў кожнай паралелі ў рэспубліцы ад 50 тысяч і болей. Вядома, ніводная мастацкая кніга не выпускаецца падобным тыражом (хаця Беларусь з'яўляецца адной з найбольш кніжных краін постсавецкай прасторы, раздзяляючы першае месца з Расіяй).

На другім месцы знаходзіцца мастацкая і дзіцячая літаратура (па 15 % ад агульнага тавараабароту). Спецыялізаваныя, практычныя, навукова-папулярныя і іншыя выданні — сумарна каля 20 %.

— А як прадаецца беларуская мастацкая літаратура ды ўвогуле кнігі беларускіх выдавецтваў?

— Паўтаруся, у любым топе першыя пазіцыі будуць за вучэбнай, вучэбна-метадычнай літаратурай. Аднак людзі хочуць чытаць рознае... Кажучы пра кнігі беларускіх выдавецтваў, нельга не згадаць мінулага года лідара па чытацкіх запатрабаваннях — гісторыка-публіцыстычную дылогію «Генацыд беларускага народа», якая пабачыла свет у выдавецтве «Беларусь» пад эгідай Генеральнай пракуратуры. Выданне відавочна трапіла ў самы нерв грамадства і стала вельмі папулярным.

Што тычыцца іншых тэматычных катэгорый, то тут перавага за мастацкай класікай. Гэта найперш аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» Уладзіміра Караткевіча, якую за апошні час перавыдалі адразу некалькі разоў. Папулярнасцю сярод чытачоў карыстаюцца і іншыя творы пісьменніка: «Хрыстос прызямліўся ў Гародні», «Каласы пад сярпом тваім». Відаць, спалучэнне романтична-дэтэктыўнага, гістарычнага і публіцыстычнага жанраў да гэтай пары прыцягвае. Майстар слова Уладзімір Караткевіч застаецца папулярным і сёння.

Добра прадаюцца «Людзі на балоце» Івана Мележа, найноўшыя выданні Максіма Багдановіча, Якуба Коласа. Разыходзіцца тое, што робіць цяпер «Мастацкая літаратура», — пераклады на рускую мову беларускіх класікаў. Некаторым людзям значна прасцей далучыцца

да скарбніц роднай літаратуры праз рускамоўныя пераклады. А тое, што беларуская і руская мовы вельмі блізкія, гарантуе аўтэнтычнасць і якасць перакладу. У найбліжэйшай будучыні плануем больш актыўна прадстаўляць айчынную кнігу ў Расіі, і, я думаю, нароўні з гістарычнай, краязнаўчай, краізнаўчай літаратурай, цікавасць будзе і да нашага прыгожага пісьменства.

— Пра выдавецтвы вы ўжо згадвалі. А ці наладжана сувязь непасрэдна з пісьменнікамі, аўтарамі кніг?

— Мы праводзім сустрэчы з чытачамі, прэзентацыі кніг. Для падобных мерапрыемстваў гандлёвая зала павінна адпавядаць пэўным крытэрыям: каб усе людзі маглі размясціцца, каб ім было ўтульна і каб гэта не перашкаджала пакупнікам, якія проста прыйшлі па кнігу. Такія пляцоўкі маюцца як у сталіцы (найбуйнейшая і найбольш актыўная з іх — «Светач», дзе кожны тыдзень праходзяць прэзентацыі), так і ў абласных цэнтрах.

Дарэчы, большасць падобных сустрэч мы ладзім сумесна з Саюзам пісьменнікаў Беларусі. Зрэшты, прэзентацыі вядуць не толькі члены СПБ, але і любыя аўтары, якія хочуць азнаёміць са сваімі творами новую аўдыторыю (прычым творами самімі рознымі: ад гістарычных да кніг па коўчынгу). Калі гэта не супярэчыць заканадаўству і пэўным маральна-этычным аспектам, мы з радасцю даем магчымасць прэзентаваць свае творы на нашых пляцоўках.

Акрамя таго, «Белкніга» бярэ ўдзел у розных выездных мерапрыемствах, праводзіць выстаўкі, дзе пісьменнікі заўжды самыя жаданыя і ганаровыя госці на нашых стэндах.

Апошнія такія мерапрыемствы адбыліся падчас XXX Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу. У гарадах — цэнтрах беларускага пісьменства розных гадоў былі зладжаны кірмашы дзіцячай літаратуры. Там жа, дзе па нейкіх прычынах няма «Белкнігі», імпрэзы ладзіліся ў бібліятэках. Мэта ўсіх падобных ініцыятыў — прапаганда чытання, далучэнне да кнігі юнай аўдыторыі.

Ніколі не забудзем

— Як кнігарні адказваюць на апошнія выклікі эпохі (глабальную лічбавізацыю, пераход у віртуальную прастору і г. д.)?

— «Белкніга», маючы такую разгалі-наваную кнігагандлёвую сетку, усё ж разлічана больш на афлайн-фармат. Але і мы на месцы не стаім. Напрамак, які хутка развіваецца і дэманструе высокія тэмпы росту, — інтэрнэт-крама. У нас яна таксама ёсць: чытачы могуць зрабіць заказ пры дапамозе любога гаджэта ці тэлефона і дачакацца кур'ера альбо забраць кнігу з крамы самастойна.

Сумесна з Саюзам пісьменнікаў мы зрабілі бясплатны мабільны дадатак з аўдыякнігамі «Чытанка» для тых, хто хоча атрымаць асалоду ад сакавітай беларускай мовы. Там ёсць розныя творы: паэзія, проза, дзіцячая літаратура, нават пара падкастаў, але ўпор зрабілі на класіку. Да таго ж уведзена ў эксплуатацыю інфармацыйна-навігацыйная сістэма: у асобных крамах стаяць спецыяльныя даведачныя панелі, з дапамогай якіх можна лёгка знайсці патрэбную кнігу.

У планах — далейшае ўдасканалванне інфармацыйных рэсурсаў «Белкнігі», больш актыўная праца ў сацыяльных сетках. Сёння нашы патэнцыяльныя пакупнікі актыўна карыстаюцца гэтымі каналамі камунікацыі, і мы павінны арганізаваць там сваю самую шырокую прысутнасць.

— У кантэксце падзей апошніх гадоў асабліваю надзённасць набыло пытанне шкоднай літаратуры (экстрэмісцкай, парнаграфічнай і г. д.). Якія меры прымаюцца для таго, каб не дапусціць з'яўлення такой літаратуры на кніжных прылаўках?

— «Белкніга» жорстка сочыць за выкананнем заканадаўства ў частцы недапушчэння рэалізацыі літаратуры, якая прызнана экстрэмісцкай. Зразумела, такім выданнем не месца на кніжных паліцах.

Мы — прадпрыемства сферы Міністэрства інфармацыі. Наша місія — забеспячэнне дзяржаўных прывілеяў на кнігагандлёвым рынку. Сцвярдзенне традыцыйных ідэалаў нашага народа — гэта тое, што мы павінны рабіць, робім і будзем рабіць надалей.

У сённяшняй да краінасіці вострай геапалітычнай сітуацыі галоўнай задачай з'яўляецца захаванне суверэнітэту і незалежнасці нашай краіны. І на першы план выходзіць інфармацыйнае проціборства. А кніжная прастора — частка гэтага процістаяння сэнсаў. Тут мы павінны прыніцыпова адстойваць свае падыходы, эфектыўна бараніцца ад навязвання нам чужароднай каштоўнаснай матрыцы, калі хочам захаваць сваю ідэнтычнасць.

Мы ніколі не будзем мірыцца з усхваленнем ці нават апраўданнем нацызму, любымі яго формамі. Беларусь страціла кожнага трэцяга падчас Вялікай Айчыннай, амаль кожную нашу сям'ю вайна апаліла сваім чорным крылом. Зразумела, мы не можам здрадзіць памяці продкаў.

Альбо маральна-этычныя каштоўнасці, якія з'яўляюцца часткай генетычнага коду нашага народа... Тыя ж сямейныя адносіны. Тое, што шлюб — гэта саюз паміж жанчынай і мужчынам, зафіксавана ў нашай Канстытуцыі. А з-за мяжы нам актыўна прапануюць саюзы аднаполыя. Ва ўсім свеце створана цэлая інфармацыйная сістэма прапаганды такіх адносін, якая на працягу ўжо многіх гадоў працуе па прынцыпе вядомага акна Авертона. Праз самую шырокую гаму інструментаў — ад мастацкіх вобразаў у кіно і літаратуры да заканадаўчых норм на нацыянальным і міжнародным узроўнях. Асабліва ўражлівая для такога ўздзеяння, зразумела, моладзь. І нам трэба гэта разумець і супрацьстаяць такой прапагандзе, у тым ліку і ў кніжнай сферы. Ужываючы таксама розныя механізмы — ад заканадаўчых і адміністрацыйных да шырокай інфармацыйнай работы.

Гутарыў Мікіта ШЧАРБАКОЎ
Фота Кастуся ДРОБАВА

Гэтыя лічбы можна напаткаць у многіх публікацыях, што тычацца злачынстваў нямецкіх акупантаў на нашай тэрыторыі пры навадзненні «новага парадку», але, разам сабраныя, яны набываюць асабліва страшны, жудасны сэнс: «У гады нацысцкай акупацыі (1941—1944 гг.) на тэрыторыі Беларусі:

- **вынішчана** (тут і далей выдзелена ў тэксце. — А. М.) **болей за 3 млн мірных грамадзян** і ваеннапалонных;

- **выгнана ў нямецкае рабства пад пагрозай смерці** **болей за 377 тысяч чалавек**, з якіх многія загінулі ў выніку невыносных умоў працы, пазбаўленняў і катаванняў;

- **разбурана і спалена 209 гарадоў**, у тым ліку Мінск, Гомель, Віцебск, Полацк, Орша, Барысаў, Слуцк;

- **разбурана і спалена больш за 9200 сёл** і вёсак, у тым ліку 5295 населеных пунктаў нацысты знішчылі разам з усімі альбо часткай насельніцтва;

- **знішчана больш за 1270 тысяч пабудов у гарадах і на сяле».**

Цяпер гэта не толькі голас ахвяр фашызму, але і адчайны крык іх, бо і не зразумелы імі: «Людзі, што гэта робіцца?! Няўжо вы забылі, якая страшная бяда — вайна? Перад памяццю нашай задумаіцеся. Як можа дайсці да таго, каб недабіткі фашыстаў зноў вучылі нас жыць! А як страшна, што сваімі каляровымі рэвалюцыямі, прыкрываючыся дэмагічнымі запэўніваннямі, яны, па сутнасці, славяць той жа «новы парадок»».

Такія думкі выклікае сам пачатак кнігі «Геноцид беларускага народа», што з'явілася ў выдавецтве «Беларусь» паралельна на рускай і англійскай мовах. Выданне арыгінальнае, выпушчанае пад агульнай рэдакцый Генеральнага пракурора Рэспублікі Беларусь А. І. Шведа. Дастаткова адной анаталыі, каб упэўніцца, што падобнага даследавання пры ўсім багацці матэрыялаў, прысвечаных фашысцкай акупацыі на тэрыторыі Беларусі, яшчэ не было.

Старонкі яе нагадваюць страшную спружыну, што ад сваёй доўгай вечнасці ўяўляе асаблівую небяспеку. Здавалася б, лепей не крапацца яе, абыходзі. На жаль, не адно дзесяцігоддзе так і рабілася. Асабліва калі справа тычылася калабаранцкіх і нацыялістычных фарміраванняў, у большай ступені звязаных з прадстаўнікамі іншых народаў Савецкага Саюза, а таксама некаторых замежных краін. Не хацелі варушыць тую памяць... Якую, меркавалася, не трэба ведаць ва ўсёй яе паўнаце. Былыя ж гітлераўскія недабіткі якімі былі, такімі і засталіся. Адны з іх, адбыўшы свой тэрмін, затаіліся. Нехта ўласнай тэорыяй «падкоўваў» дзяцей.

Пра сур'ёзнае — з усмешкай

Вершы, загадкі, успаміны, цікавыя гісторыі пра хатніх вгадаванцаў, расповеды пра сяброўства прагучалі падчас прэзентацыі выданняў для дзяцей Іны Фраловой. Літаратурная імпрэза была арганізавана «Белкнігай» і Выдавецкім домам «Звязда» на пляцоўцы кнігарні «Светач» і сабрала дзяцей і дарослых — выпадковых наведвальнікаў і вучняў 44-й сталічнай школы.

Кнігі для дзяцей, як прызналася падчас сустрэчы аўтарка, пісаць у разы складаней, чым для дарослага чытача: не кожны літаратар здольны пераўвасобіцца ў дзіця, прасякнуцца бесклапотнай радасцю існавання ў моманце тут і цяпер, быць шчаслівым адным фактам магчымасці знаёмства з навакольным светам і спазнання яго.

Пісьменніца згадала свой творчы шлях і распавяла пра тое, што дапамагае ёй лепш адчуваць псіхалогію дзяцей: працоўны шлях пачынаўся са школы, дзе яна была настаўніцай і штодзённая мела стасункі з дзіцячай аўдыторыяй. Пасля, калі ўжо стала аўтарам не адной сур'ёзнай кнігі, да яе пачалі звяртацца былыя калегі: маўляў, калі ты пісьменніца, то напішы для дзяцей, бо ў нас няма матэрыялу для работы з імі. Не адразу, але аўтарка здолела на час «перасяліцца» ў краіну маленства і адчуць, чым зацікавіць маленькага чытача.

Падчас сустрэчы Іна Фралова распавядала пра цікавыя выпадкі і назіранні, якія леглі ў аснову прэзентаваных выданняў, — «Андрэйкава лета» і «Дзе была, Сарока?» (пабачылі свет летась і сёлета ў Выдавецкім доме «Звязда») і кнігі ранейшых гадоў — «Вясковыя вакацыі» (выйшла з друку ў выдавецтве «Беларусь»).

А найцікавейшай часткай сустрэчы стаў інтэрактыў, калі вучні адказвалі на прапанаваныя пытанні пра сябе: кім яны мараць стаць, калі вырастуць, як завуць іх хатніх гадаванцаў і чым яны адметныя? Былі падчас імпрэзы і

Былыя бандэраўцы, як высветлілася, толькі і чакалі свайго часу.

Асабліва багатым на імёны (лепш, калі б іх не было, ды ад праўды нікуды не дзенешся), прадстаўнічым аказаўся падраздзел «Украінскія калабаранты». Шмат крываваых слядоў яны пакінулі на беларускай зямлі. Хатынь — таксама на іх сумленні, хоць якое сумленне магло быць у гэтых не-

людзяў. Расказваецца таксама пра польскія нацыяналістычныя фарміраванні (канешне, і пра Армію Краёву, у якой, як ні дзіўна, па-ранейшаму знаходзяцца прыхільнікі), літоўскія, латышскія... Ды не абыходзіцца і без сваіх вырадкаў.

З аповедаў пра тых, хто ўваходзіў у Беларускую краявую абарону, Беларускую цэнтральную раду, Саюз беларускай моладзі, можна даведацца пра іх здрадніцкую сутнасць. Шматлікія фотаздымкі ў тэксце, як і ў іншых выпадках, — найлепшае пацвярджэнне таго, што рабілася і як рабілася. Яны яскравае дапаўненне і да матэрыялаў, датычных нашай нядаўняй сучаснасці. Лішні раз упэўніваешся, што «каляровасць» яе тычыцца толькі тых колераў, якія акупанты ў гады Вялікай Айчыннай вайны насаджвалі сярод так званых, па-сённяшняму кажучы, «свядомых». Яны не задумваліся

над тым, што сцягі гэтыя заплямленыя крывёю нявінных ахвяр. А арганізатарам усё было толькі на руку. З-за мяжы гэта шчодро аплачвалася, як і сённяшнім «дэмакратам».

Завяршэнне кнігі, як і пачатак яе, наводзіць на аналагічныя думкі. Урокі гісторыі заўсёды важныя, але асабліва тыя, што звязаны з генацыдам цэлага народа, які нямецкія фашысты ўспрымалі не вартым жыцця, а іх памагатая рыхтавалі для выбраных замежны рай: «Расследаванне крымінальнай справы аб генацыдзе савецкіх грамадзян, беларусаў, асоб іншых нацыянальнасцей і этнічнай прыналежнасці, якія знаходзіліся на тэрыторыі БССР у гады Вялікай Айчыннай вайны, з'яўляецца данінай памяці загінулым і садзейнічае гістарычнай справядлівасці, накіравана на абарону інтарэсаў беларусаў як сацыяльнай супольнасці і тым самым публічнага інтарэсу, у якім адлюстроўваюцца прыватныя інтарэсы бязвінна знішчаных грамадзян нашай краіны і іх нашчадкаў, служыць рэалізацыі антыфашысцкага прынцыпу: «Ніколі больш!»».

Ніколі не забудзем! Паўтору не дапусцім!

Выданне можна набыць у крамах ААТ «Белкніга» і інтэрнэт-магазіне belkniha.by.

Арцём МІРОНЧЫК

Фота Кастуся Дробава.

гульні: дзеці прыдумлялі рыфмы да беларускіх слоў, адгадвалі загадкі, згадвалі лічылкі. Сімвалічныя падарункі, якія малыя атрымлівалі як узнагароду за слухныя і цікавыя адказы, стымулявалі актыўнасць, жаданне выступіць.

Прагучалі і павучальныя гісторыі, адлюстраваныя пад вокладкамі кніг. Так, Андрэйка, калі адпачываў у вёсцы, знайшоў шчанюка. Гуляў з ім, пакуль не з'ехаў у горад, а наступным летам той шчанюк, які ўжо стаў дарослым сабакам, не захацеў нават павітацца з хлопцам: сапраўдныя сябры патрэбны не толькі для таго, каб весела праводзіць час, — яны клапацяцца адно пра аднаго без перапынкаў на больш важных справы...

Падрабязней пазнаёміцца з кнігамі аўтара і набыць іх можна на сайце belkniha.by.

Аліса БРАТКА

Праект створаны пры фінансавай падтрымцы ў адпаведнасці з Указам Прэзідэнта № 131 ад 31 сакавіка 2022 года.

Стварэнне легенд

Сярод кніжных навінак Выдавецкага дома «Звязда» 2023 года, адрасаваных чытачу-школьніку, не апошнія месца займае кніга Генадзя Аўласенкі «Як сем сыноў лесніка чорта перахітрылі». Цвёрдая вокладка, яркае афармленне, адпаведныя памеры. Выданне ў пэўным сэнсе — працяг кнігі «Таямніцы назваў», што таксама пабачыла свет у ВД «Звязда», але раней.

Вандруючы па старонках новай кнігі, адразу заўважаеш прыхільнасць аўтара да дыдактыкі. Навідавоку шматлікія паўторы, звароты з пытаннямі да чытача, змена аўтарскай пазіцыі. Письменнік спачатку запрашае да дыялогу, абяцаючы суразмоўцу амаль сааўтарства, а пасля правакуе на спрэчку. Так, былых настаўнікаў не бывае. Але ў нашым выпадку гэты факт толькі на карысць чытачу-школьніку.

А што датычыцца назвы «Як сем сыноў лесніка чорта перахітрылі»: няхай сабе на вокладку кнігі вынесена адно з самых жывых і аптымістычных апавяданняў, але... Будзем лічыць гэта піяр-ходам. І час пакажа, наколькі ён апраўданы.

Выпуск ажыццёўлены па заказе Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. І ў хуткім часе зборнік абавязкова трапіць на бібліятэчныя паліцы ўсёй краіны. Адрасавана выданне чытачу сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту.

У апавяданні, якое змешчана ў кнізе «Пра назву рачулки Жорнаўкі» першым, Генадзь Аўласенка разважае пра паходжанне тапоніма. Гістарычныя і геаграфічныя звесткі шчодро аздабляюцца казачным сюжэтам. А любая казка, як вядома, з'яўляецца крыніцай мудрасці. На прыкладзе галоўнага героя апавядання хлопца Базыля аўтар папярэджвае чытача: не будзь такім даверлівым і неабачлівым.

І выснову, чаму рака мае назву Жорнаўка, письменнік робіць, абапіраючыся толькі на казачныя аповед, без адзінага намёку на навуковую абгрунтаванасць. Але аўтар і не настойвае на сваёй версіі як на самай аўтарытэтай. Ён вырашае іншую задачу (трэба сказаць —

выдатна): падштурхоўвае юнага чытача да творчага пошуку. Маўляў: малады, разумны, дапытлівы, а на тваю думку як?

Упэўнена, што для кагосьці з гэтага роздзума пачнецца шлях у сур'ёзнае краязнаўства. І няхай сабе першыя крокі не зусім самастойныя, а пад наглядом пільнага вока настаўніка. Толькі так і павінна быць, інакш ці варты называць сябе настаўнікам той, хто не змог здзіць, зацікавіць, паклікаць за сабой?!

У апавяданні «Пра тое, як утварылася вёска Гаёўка» Генадзь Аўласенка ўжо знітоўвае казачны сюжэт з беларускай міфалогіяй. Пасля звестак аб першых згадках пра населены пункт, датаваных аж на пачаткам XVIII стагоддзя, калі гэты засценак складаўся ўсяго з двух двароў і належаў магнату Агінскаму, письменнік нагадвае чытачу пра гістарычныя і палітычныя падзеі і дзеючых асоб таго часу: пра другі падзел Рэчы Паспалітай і Радзівіла — князя, у валоданні якога знаходзілася Гаёўка.

Пачынае аўтар расповед здалёк — з тлумачэння слова «гай», а тады ўжо ў думках-разважаннях пераносіцца ў міфалогію. Па-майстэрску вобразна апісвае міфалагічнага героя — дзеда Гаюна, ад імя якога, на думку письменніка, і можна было адштурхнуцца ў пошуках адказу на пытанне пра назву паселішча. І вось перад юным чытачом паўстае істота з цэлым мядзведзям і галавой чалавека. Толькі замест валасоў і барады — сівы мох. Так уяўлялі ахоўніка лесу і нашы продкі. У далёкія часы людзі ўлагоджвалі Гаюна, ляснога ўладара, усялякімі паднашэннямі. Калі пачастунак на пянёк са словамі: «Прынёс сныданне Гаёваму дзеду. Ці сам з'яси, ці ўнучкам аддасі!»

А ўнучкі Гаюна, звалі іх Гаёўкамі, былі маладыя і вельмі прыгожыя. Прыгажэйшыя нават за першых красунь роду чалавечага. З гэтым меркаваннем можна

і паспрацацца, бо ўзімку абрасталі красуні густой поўсцю. Але густ — справа асабістая. Вернемся да тэксту: дзе вабнасць і маладосць — там і каханне. А каб не губляць чытацкую увагу, аўтар стварыў непераадольную перашкоду паміж закаханым да бяспамяцтва Янкам і яго абранніцай — унучкай дзеда Гаюна. Адным словам зрабіў гэтае каханне няшчасным.

Назвы наступных апавяданняў гісторый красамоўныя. Яны інтрыгуюць і ў той жа час распавядаюць, пра што пойдзе гаворка на старонках твора. Да прыкладу: «Легенда пра занадта прагнага пана і дачку Вужынага Цара», «Як Бай дапамог вяскоўцам балотнага нячысціка пазбавіцца» ці «Як юнак Жодзін злога багацця абхітрыў». Прыпынім увагу на ад-

найменнай гісторыі «Як сем сыноў лесніка чорта перахітрылі». У Маладзечанскім раёне ёсць вёска з незвычайнай назвай — Семернікі. Згодна з мясцовым паданнем, жыў там, а можа, дзе непадалёку, ляснік. І было ў яго сямёра сыноў. Адсюль і пайшла назва.

Але што тут такога незвычайнага? Ці мала ў каго ў той час сямёра сыноў было? Аўтар узяў за аснову вядомы факт і значна пашырыў яго ў сваім апаведзе. І калі б рабіў кароткі пераказ тэксту мужчына, атрымалася б прыкладна так: усе няшчасці на гэтым свеце ад жанчын. Іх хлебам не кармі, а дай паспрацацца са сваім гаспадаром. А з майго пункту гледжання ўсё выглядае крыху іначай. На пярэднім плане зусім не любімае «авось», з дапамогай якога мужык меў намер чорта падмануць. Чым бы дзіця не цешылася, кажуць людзі... Навідавоку ж: сем сыноў — гэта народ, а перамога над хітрыкамі чорта — увасабленне розуму і людскай мудрасці. Цікава было б даведацца і думку чытача на гэты конт, таму чытайце, разважайце, спрачайцеся!

Іна ФРАЛОВА

Логіка без логікі, альбо Які ён, жаночы гумар?

шмат гадоў працавала завучам па выхаваўчай рабоце. Як выйшла на пенсію, не змагла сядзець без справы: вырашыла свае веды і ўменні прымяніць, наводзячы парадак у шматпавярховым доме ды на прысядзібнай тэрыторыі, і дабілася, што іх агульнае жылло неўзабаве стала нібы лялечка. Аднак не ўсім падабаўся педагогічны запал Алены Пятроўны: ды варта было ёй з'ехаць, як усё вярнулася на кругі свае.

А вось невялічкае апавяданне, якое дало назву зборніку. Кацярына мела сквапны характар. Гатуючы абеды, любіла пабірацца ў суседзяў: у аднаго возьме цукар, у другога пазычыць малако, а ў трэцяга — яшчэ што-небудзь. Гэтым разам завітала да лірычнай гераіні і папрасіла смятану. Атрымаўшы, жанчына заўважыла пакецік і непрыкметна прыхапіла яго з сабою, паспытала (бо не знала, што ў ім атрута для пацукоў). Гэта сквапная суседка аказалася ў бальніцы. Ды жанчыны доўга зло не трымалі адна на адну, бо, як гаворыцца, «абое рабое».

Кабеты з абразка «Хатнія феі» гадзіну, якая адведзена на абедзенны перапынак, гатовыя патраціць на краму і закупіць прадукты, каб увечары накарміць сям'ю. Такіх «фей» мы сустракаем кожны дзень, бо жанчына спрадвеку — ахоўніца сямейнага агню.

Самаахварнай выглядае і Лідзія — гераіня абразка «Падарунак». Пад Новы год муж падараваў ёй канверт з грашыма. Ліда пералічыла купюры і зразумела, што якраз хопіць на сукенку, пра якую даўно марыла. Пабегла ў краму, але тут, прымяраючы абноўку, раптам згадала пра мужа, дачку ды свякроўку, купіла ім, а на сукенку... не хапіла. Завяршэнне зразумелае: «Які раз яна па-жаночаму рашуча і без асаблівага шкадавання паліла ў жыццёвай руціне сваю чарговую маленькую мару».

Калі не ведае, як выбраць на базары памідоры, спытайце ў бабы Веры.

Яна раскажа: «Калі рукі бялюткія ды з размалёванымі пазногцямі — значыць, і памідоры несапраўдныя. А калі рукі шэрыя ад працы, дык з памідорамі ўсё добра. Свае, хатнія. Можна смела купляць». Хочаце, каб ваша тайна ў адзін момант разышлася, выкажыце яе ў перапоўненым тралейбусе, і яна апярэдзіць вас (гумарыстычны дыялог «Сакрэт»).

Усяму гэтаму будучыя жанчыны вучацца з дзяцінства. У абразку «Усюды паспець» цётка Таня сустракае суседскую дзяўчынку Марусю, якая на турніку круціцца, «як заведзеная малпачка». Цётка здзіўляецца, а малая заяўляе, што яна двойчы ў тыдзень ходзіць на плаванне, тры разы — на англійскую мову, а яшчэ хор, танцы ды мастацкая школа. Апроч усяго, безліч даручэнняў...

Адно пералічэнне выклікала ў цёткі Тані жах: як жа можна ўсё паспець? На гэта Маруся спакойна адказвае, што ў яе старэйшай сястры Надзеі нагрузак было болей. І кім стала тая Надзея — прафесарам ці касманаўтам? Не, аказваецца, яна ў рэшце рэшт удала выйшла замуж і тры гады ўжо хатняя гаспадыня. Вось каб, нарэшце, дасягнуць гэтага, і круціцца змалку розныя Марусі.

Колькі разоў дарослыя як бы вяртаюцца ў сваё дзяцінства, выходзячы дзяцей і ўнукаў? Шмат. У кнізе Таццяны Дземідовіч «Абое рабое» ёсць раздзельчыкі «Дашкольныя хвілінкі» і «Зноў у школу!». Напэўна, аўтар назірала цікавыя прыгоды, што здараліся з яе дзецьмі — Ромкам ды Міланкай, каб расказаць усім нам. Дарослыя даўно пераканаліся, што іх дзецям ды ўнукам вучыцца намнога цяжэй, чым было ім самім, што малым трэба дапамога. Вось толькі часам бацькі ды дзяды не могуць даць рады. Адно, што можа выручыць, — гэта інтэрнэт (як паказана ў мініяцюры «Перажывём!»).

Завяршаецца кніга гумарыстычнымі карацелькамі: «Думкі ўголас», «Казачныя

прыгаворкі» ды «Камп'ютарныя веселінкі». Прыводзім адну гэтку прыгаворку: «...А малодшы брат ажаніўся з царэўнай-жабай. І тая царэўна тае балота ў хаце развяла, што зараз ні сярэдні, ні старэйшы брат да яго ў госці не ходзяць». А ў сапраўдным жыцці хіба падобнае не здараецца? Хаця гаспадыня не царэўна і не жаба.

...Жаночы гумар. Жаночы характар. Жаночая логіка. Яны часам не падаюцца разуменню. Абразок «Па-суседску». Аўдоця прыйшла пазычыць лыжку цукру. Пакуль суседка яго шукала, жанчына падзялілася апошнімі навінамі, дала наказ купіць апавяшчальнік, каб пазбегнуць пажару, вядома, і пра свае надзённыя клопаты распавяла. А калі гаспадыня нагадала пра цукар, жанчына адказала: «Лекары гавораць, цукар — белая смерць!» І пайшла ні з чым. Вось і разбярэся ў жаночым характары, паспрабуй адгадаць, чаго заходзіла Аўдоця.

Калі чытаў кнігу «Абое рабое» Таццяны Дземідовіч, мімаволі згадалася адна перадача «Сваімі словамі», якая выходзіць на канале «Беларусь 3». Жаночай камандзе выпала назваць аўтара вершаваных радкоў, дзе ўспаміналіся Гродна і Нёман. З чатырох прозвішчаў гульцы выбралі два: Максім Багдановіч і Данута Бічэль. Думкі-разважання пабеглі далей: такі верш магла напісаць толькі жанчына! Калі спатрэбілася канчаткова вызначыцца з імем аўтара, нечакана адказалі: Максім Багдановіч і... памыліліся.

Эксперт перадачы, письменнік Станіслаў Крупенька, пасмяяўся з падобнай логікі дам (маўляў, разважаюць пра адно, а гавораць іншае). Аднак, як выпала налічваць балы «з кішэнькі Крупенькі», ён заахвоціў нелагічнае рашэнне жаночай каманды.

Мне здаецца, варта налічыць шмат балаў аўтару за вяселую і дасціпную кнігу: яна гэтага заслугоўвае!

Расціслаў БЕНЗЯРУК

Колькі крытыкі спісалі паперы, даказваючы, што ёсць не толькі жаночая паззія, але і гумар, які выходзіць з-пад пяра прыгожай паловы чалавецтва! Прычым творы, напісаныя жанчынамі (як паэткамі, так і празаікамі), ні ў чым не саступаюць творчасці калег-мужчын, а ў нечым нават пераўзыходзяць.

Варта было прачытаць кнігу «Абое рабое» Таццяны Дземідовіч, каб пераканацца: сапраўды існуе на белым свеце жаночы гумар, які не паўтарае мужчынскі.

Такое адчуванне нават не ад таго, што на восемдзясят, а можа, і ўсе дзевяноста пяць працэнтаў галоўнымі героямі кнігі з'яўляюцца жанчыны. Прычым гераіні абразкоў, замалёвак, сцэнак могуць даць фору прадстаўнікам моцнага полу, поруч з імі мужчыны часам проста блякнуць.

Адчуваецца, што аўтарка добра ведае характары сваіх персанажаў і ў чым сакрэт жаночага шчасця. Яно не ў вырашэнні глабальна вялікіх праблем, сцвярджае Таццяна Дземідовіч, у жанчын усё прасцей: сваё жыццё яны найперш бачаць у сямейным шчасці, ва ўменні даравач сабе невялічкія слабасці. Да месца пазнаёміцца з некаторымі творами.

Алена Пятроўна з гумарэскі «Эх, свабода!» па спецыяльнасці педагог. Яна

Вынікі доўгага шляху

Вячаслаў Пятровіч Рагойша — вядомы беларускі літэратуразнавец, крытык, заслужаны работнік адукацыі, доктар філалагічных навук, прафесар. У мінулым годзе ён адзначыў сваё 80-годдзе. Фундаментальная бібліятэка БДУ пры падтрымцы філалагічнага факультэта падрыхтавала і выдала біябібліяграфічны паказальнік публікацый Вячаслава Рагойшы, які ахоплівае перыяд з 1957 г. да жніўня 2022 г. Выданне стане ўкладам бібліятэкі ў раскрыццё і пашырэнне інфармацыі аб апублікаванай спадчыне выдатнага вучонага і грамадскага дзеяча Беларусі. Складальнікі — супрацоўнікі бібліятэкі: Алена Вараб'ева, Святлана Прыхач, Вікторыя Гурына.

Пра падрыхтоўку біябібліяграфічнага паказальніка пагутарылі з Аленай Вараб'евай, загадчыцай аддзела інфармацыйнага абслугоўвання навуковых даследаванняў Фундаментальнай бібліятэкі БДУ.

— **Алена Яўгенаўна, хто ініцыяваў стварэнне паказальніка?**

— Гэта быў запыт ад філалагічнага факультэта БДУ. Затым праз дырэктара Уладзіміра Кулажанку гэтае заданне паступіла ў наш аддзел інфармацыйнага абслугоўвання навуковых даследаванняў. Гэта наш першы досвед складання біябібліяграфічных паказальнікаў па літэратуразнаўстве. Глядзелі спачатку прыклады паказальнікаў, падрыхтаваных супрацоўнікамі ЦНБ НАН Беларусі. На жаль, у фондзе нашай бібліятэкі не было ніводнага, прысвечанага навукоўцу літэратуразнаўцу. Паказальнікі ж, прысвечаныя навукоўцам прыродазнаўчых навук, маюць больш простую структуру. Наша задача ўскладнялася, бо Вячаслаў Пятровіч пісаў вершы, літэратуразнаўчыя артыкулы, рэцэнзіі, ствараў пераклады, і ўсё гэта трэба было

адлюстраваць ў паказальніку, а таксама і літаратуру пра яго. Паказальнік уключае прадмову — артыкул пра навукоўцу, які напісала Таццяна Шамякіна. Раздзел «Асноўныя даты жыцця і творчасці» дапамог скласці сам Вячаслаў Пятровіч. Далей ідуць раздзелы з яго працамі і літаратурай аб ім. Усяго паказальнік уключае 2054 запісы.

— **З якімі цяжкасцямі сутыкнуліся ў працэсе работы?**

— Цяжкасцей было шмат. Аднак, дзякуючы дапамозе аўтара, мы паспяхова спраўляліся. За аснову ўзялі паказальнік, апублікаваны да 60-годдзя з дня нараджэння Вячаслава Пятровіча. Таксама ён перадаў нам спіс сваіх прац і матэрыялаў аб ім. Аднак гэтыя крыніцы не былі дастаткова вычарпальныя і дакладныя. Напрыклад, назва артыкула напісана адна, а па факце аказвалася зусім іншая, няправільна маглі быць пазначаны крыніцы, год, нумар выпуску, старонкі і інш. Кожны запіс у паказальніку быў правяраны на дакладнасць фактычных звестак. Цяжка было знайсці газетныя публікацыі ранейшых гадоў, асабліва

Фота з са старонкі Фундаментальнай бібліятэкі БДУ ў Facebook.

Алена Вараб'ева.

з раённых газет. Шмат прыйшлося працаваць з электроннымі газетнымі архівамі, выданнямі дзяржаўнай бібліяграфіі Беларусі, электроннымі каталогамі Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, бібліятэк Украіны і Польшчы. Дапамог і наш газетны архіў, які знаходзіцца ў медыятэцы факультэтаў журналістыкі, філасофіі і сацыяльных навук. Таксама мы звярталіся да аўтара, калі не маглі наогул нідзе знайсці ніякай інфармацыі. Праца была складаная і карпатлівая. Прычым факультэт хацеў выдаць паказальнік менавіта да дня нараджэння юбіляра, ды заставаўся толькі месяц. За такі кароткі час гэта было зрабіць нерэальна, улічваючы той аб'ём работы, якую нам давялося правесці. Я думаю, сам аўтар не чакаў, што ў яго будзе столькі публікацый.

— **Колькі часу спатрэбілася і хто яшчэ, акрамя вас, удзельнічаў у рабоце над паказальнікам?**

— Работа вялася з пачатку мая да канца верасня 2022 года. Шмат часу затрачана на рэдагаванне і складанне дапаможных паказальнікаў, асабліва прадметнага. Акрамя мяне, над паказальнікам працавалі яшчэ два нашы супрацоўнікі — Святлана Віктараўна Прыхач і Вікторыя Аляксандраўна Гурына. Шмат зрабіла Святлана Прыхач, якая дапамагала вышукваць фактычныя звесткі, працавала з архівамі газет. Вікторыя Гурына больш займалася наборам даных. Стварэнне паказальніка — вельмі складаная праца, якая патрабуе не толькі намаганняў некалькіх чалавек, але і асаблівай уважлівасці, пэўнай бібліяграфічнай інтуіцыі.

— **У працэсе работы вы ўсёй паўнаце змаглі ацаніць аб'ём і змест творчай і**

навуковай дзейнасці Вячаслава Рагойшы. На што параіце звярнуць увагу?

— На яго апошнюю кнігу «Прыгаршчы светлах згадак», якая выйшла ў свет зусім нядаўна, у 2022 годзе. Гэта ўспаміны пра бацькоў, жонку, сяброў пісьменнікаў. Там ёсць і яго раннія вершы. Многа артыкулаў Вячаслаў Пятровіч прысвяціў месцу, дзе нарадзіўся, — вёсцы Ракаў у Валожынскім раёне. Ён і называў яе з асаблівай любоўю — «мой Ракаў».

Вікторыя Гурына, вядучы бібліятэкар аддзела інфармацыйнага абслугоўвання навуковых даследаванняў:

— Гэта вельмі карпатлівая праца, якая патрабуе вялікай уважлівасці, праца дакладна не аднаго дня, не аднаго тыдня і нават месяца. Наш аддзел даволі хутка справіўся, і я лічу, што мы выканалі на «ўра» гэтую задачу — складанне біябібліяграфічнага паказальніка Вячаслава Пятровіча Рагойшы.

Адчуваеш свой уклад, каштоўнасць сваёй працы, што ты сапраўды прыносіш карысць, робіш унёсак у фарміраванне спадчыны, становішся часцінкай, якая захоўвае гісторыю.

З паказальнікам можна азнаёміцца на сайце электроннай бібліятэкі БДУ ў адкрытым доступе па спасылцы <https://elib.bsu.by/handle/123456789/294545>

Гутарыла Ганна НОВІКАВА бібліятэкар II катэгорыі Навукова-метадычнага аддзела Фундаментальнай бібліятэкі БДУ

Прысвяціў жыццё слову

Асноўваючыся на назвах крытычных, літэратуразнаўчых, педагогічных, перакладчыцкіх і паэтычных твораў прафесара з біябібліяграфічнага паказальніка «Рагойша Вячаслаў Пятровіч: да 80-годдзя з дня нараджэння», была складзена і прадстаўлена творчая біяграфія-эсэ юбіляра.

Хоць «Ракаў — гэта не Кракаў, але...», што ні кажы, а сапраўдны «Пярсцёнак на Валожынскай руцэ» «Русакосай, сінявокай» прыгажуні Беларусі, дзе 5 чэрвеня 1942 года ў мястэчку Ракаў Валожынскага раёна Мінскай вобласці ў «Хаце на пляцы Волі», або па-цяперашняму — на плошчы Свабоды, з'явіўся на белы свет сапраўдны «Пан у сваёй хаце» — Вячаслаў Пятровіч Рагойша.

Але «На шляху да Парнаса» Вячаславу Пятровічу трэба было даволі шмат прайсці дарог і сцэчак. Крочыў ён у розны час і «Па дарозе ў Стоўбцы», і «Шляхамі паэта», праз цэрні навукі да зорак быў пракладзены ім «Шлях да Максіма Танка», шмат пройдзена і ўзважана «На шлях перакладу», каб урэшце «На скрыжаванні культур» быў усталяваны беларускі «Указальнік шляхоў дружбы».

Але менавіта самы першы «Шлях да БДУ пачаўся з хаты на пляцы Волі», каб потым у далёкай будучыні пайсці шукаць «Даўні след і новыя «Шагі» да беларускай літаратуры і навукі.

А калі вылецеў «З-пад роднага крыла» БДУ і пачаў працаваць «Упоплич з «Малодасцю», то перш-наперш прапанаваў чытачам «Шырэй глядзець на свет», пачаўшы весці «Размову на ростанях» пра літаратурную падрыхтоўку філолагаў.

«Але чаму ж менавіта на філалагічны шлях ступіў Вячаслаў Пятровіч, а не на які іншы?» — спытаеце вы. А таму, як казаў сябар сям'і Фёдар Янкоўскі: «Хопіць для Рагойшаў і аднаго матэматыка».

Кажучы пра Вячаслава Пятровіча, нельга абысціся без «Некалькіх згадак пра «залаты час» навучання ў БДУ. Так, калі студэнцкія гады сталі для яго *залатым часам*, а аспіранцкія ўжо, бясспрэчна, *плацінавымі*, то служба ў арміі была, безумоўна, *не маліна*, нягледзячы на накіраванне ў «элітную» спартыўную роту гранатамётчыкам.

Далей ён крочыў «Шляхамі купалаўскіх аўтографаў», каб урэшце сабраць усё тое, што было «Напісанае рукой Купалы», бо «Напісанае — застаецца!» назаўсёды. А «Невядомы Уладзімір Караткевіч», а таксама «Невядомыя лісты Максіма Танка» з лёгкай рукі

Вячаслава Пятровіча змянілі свой статус на «вядомыя».

На паэтычнай ніве компас яго сэрца заўжды быў скіраваны на «Поліс цяпла» — Беларусь, туды, дзе «Над белаю царквою — белая поўня», дзе «Гамоняць сосны Налібокаў», дзе гайдаюцца «Рабінкі на сценах Крэўскага замка», адрасуючы цяпло свайго сэрца і сваіх думак не толькі «Землякам», але і «Равеснікам», свайму «Студэнцкаму сябру», «Сябру-юрысту», «Сябру маленства», «Свату», усім «Беларускім жанчынам», бо *«што ні дзяўчына ў нас — каралева, а што ні кабата — багіня»*, а таксама «Беларусам XXI стагоддзя» з пажаданнем ім усім «Аптымізму!»

Прысвяціў «Оду захаляўнай кніжцы», зрабіў «Надпіс на падарванай кніжцы», склаў «Песню», намалюваў «Світальны эцюд», распавёў з гумарам «Вершык-жарт», зачытваў «Радкі, напісаныя пасля вучэбнай трывогі», разважаў пра «Вопыт анегінскай страфы», «Пра рыфмы», больш за тое, склаў «Дзесяць саг пра Караткевіча».

Знаёміў з «Тэорыяй літаратуры ў тэрмінах», пачынаючы «Ад санета да вянка вянкаў санетаў», вёў навукова-«Гутаркі пра вершы», каб сарыентаваць кожнага «На *(іх уласным)* шляху да Парнаса», а яго вучэбныя дапаможнікі па «Беларускай літаратуры» служылі навігатарамі для школьнікаў у бяскрайнім кніжным моры.

Тры асноўныя «вяршыні» беларускай літаратуры XX стагоддзя былі пазначаны Вячаславам Пятровічам, як «Мой Трыглаў» — трохвяршынная найвышэйшая «гара» беларускай паэзіі. Першая вяршыня якой — Янка Купала — «Беларускай песні ўладар»;

другая вяршыня — Якуб Колас, у творчасці якога «І гарматы гаварылі, і музы не маўчалі», а трэцяя вяршыня — Максім Багдановіч, бо, як ніхто, «Прыгожа літары выводзіў ён пярком».

Нягледзячы на тое, што філалагічны факультэт — гэта сапраўдная скарбніца нявест, але менавіта Вячаславу Пятровічу давялося замацавацца «На прыстані «Шчасце»» толькі пасля таго, як ён апынуўся «На скрыжаванні культур». У выніку «Каханне на канферэнцыі...» прывяло да «Вяселля веку» Вячаслава Пятровіча Рагойшы з Таццянай Вячаславаўнай Кабржыцкай: да так званага «Шлюбу Львова й Іслачы-ракі».

Як бачым, калі ў сям'і «Два карані — адна крона», то атрымліваецца неблагі «сямейны падрад», якім былі закладзены вельмі дужыя «Карані дружбы» сярод братэрскіх літаратур, ствараючы разам «Спрадвечны летапіс дружбы», бо несумненна «Мае браты, мае суседзі». Так, ідучы поруч «Слядамі знічкі», ім давядзецца зведаць «Цяжкасці і радасці эўрыстычных пошукаў на шляху да Сяргея Палуяна» — беларускага «Званара адраджэння».

Вячаславам Пятровічам за доўгія гады жыцця былі сабраны дзве «Прыгаршчы светлых згадак». Першая жменя — згадкі прыватныя: пра «Радаслоўнае дрэва: некаторыя карані і галіны» роду Рагойшаў, пра сяброў, настаўнікаў і калег, якія пакінулі ў яго жыцці «След жывы і светлы», другая жменя — аб усім вядомых творчых асобах: пра «Письменніка трывожнага шчасця» Івана Шамякіна, пра «Тры ролі суседа Каляды», пра «Шлях да песняра Нарачы» — Максіма Танка і іншых.

Ганна АЛЬШЭЎСКАЯ

«Хрыстос, мяне не пакідай, не пакідай маю Радзіму!»

Калі па ўсёй Беларусі вернікі адзначаюць найсвятлейшае свята Уваскрэснення Хрыстова, у прасторы адчуваецца своеасаблівая атмасфера — дух любові, ціхай і светлай радасці дакранаецца да душы кожнага з нас... Як перажываецца прысутнасць Бога? Як можна яе выказаць? Адказы на гэтыя пытанні — у вершах аўтараў з розных куткоў Беларусі.

Галіна БАБАРЫКА
Столінскі раён

Хрыстос уваскрос!

Укрыжаваны знішчыў смерці джала,
Ахвярнасцю сваёю перамог.
І смерць Яго ў палоне не ўтрымала,
Бо Чалавек Ён і Магутны Бог.

Гасподзь — адзіны чысты і бязгрэшны,
Ды ўзяў грахі людскія і панёс.
Зямля, як маці, плакала няўцешна,
І сонца знікла: на крыжы — Хрыстос.

Якая веліч Божае любові!
Сябе аддаў, каб выратаваць нас,
Пакінуў свету Дабравесця словы...
Яго чакаем, як у даўні час.

З пакорай, з пакаяннем, малітоўна
Звярталіся да міласці нябёс.
Прыйшоў той дзень вялікі і цудоўны:
Гучыць як песня: «Уваскрос Хрыстос!»

Разносіцца ад храмаў вестка гэта,
А радасць льецца з сэрцаў цераз край.
Зямля, што Божай ласкаю сагрэта,
Вялікдзень сустракае ў светлы май.

Усё... Зямны ў мінулым шлях...
Скрываўленае цела... Мукі...
У сэрца ўпіўся востры цяжар,
Не ў сілах зварухнуцца рукі...

І дзень памерк... І чорны пыл...
Зямля, жалобаю адзета,
Ажно стагнала: «Вось Ён быў,
Што ратаванне нёс Сусвету...»

Уранку да яго прыйшлі —
Няма! Казаў жа: «Уваскрэсну»!
Пра гэты цуд па ўсёй Зямлі
Ляцела вестка птушкай весняй.

Так, смерць перамагчы Ён змог.
Казаў: «Вы, людзі, толькі верце,
Да Бога кроцце без трывог,
І вам тады не будзе смерці»!

Царкоўныя пяхуць званы,
І вестку чуюць-кажуць людзі,
У белы свет нясуць яны,
Што быў Хрыстос і вечно будзе.

Яго прашу за родны край,
За ўсіх, хто блізкі і любімы:
«Хрыстос, мяне не пакідай,
Не пакідай маю Радзіму»!

Алена ШАЛАМІЦКАЯ
Гродна

Крокі

Мой Божачка, такі складаны час,
А Ты зямлю пакінуў без прарокаў:
Ледзь-ледзь гарыць адзін, другі — ўжо згас...
Мы — дзень за днём марнуем крок за крокам...

Ты адкажы, мой Божа, падкажы,
Як стаць нам светам для такога свету,
Які распяў Любоў на тым крыжы
І ганарыцца злом сваім дагэтуль?..

Аляксандр БЫКАЎ
Мядзел

Мае шляхі

Былі заручаны. Шляхі. Абочыны.
І ўсё, што дадзена Богам звыш.
Дашчэнтну часам яшчэ не сточаны,
Нясу цярпліва і я свой крыж.

Агіднай хцівасцю не разбаўлены,
І зараз рынуўся б напасткі.
І ўспамінаюцца рукі маміны —
Мая апора, мае масткі.

Даўно ўжо з поплаву сена звезена,
Ні таго вэрхалу, ні слядоў.
Рака маленства — мая Бярэзіна —
Пятляе дзесьці паміж гадоў...

Былі заручаны. Шляхі. Абочыны.
І ўсё, што дадзена Богам звыш.
Дашчэнтну часам яшчэ не сточаны,
Нясу цярпліва і я свой крыж.

Фота Кастуся Дробава.

Галіна ЛАЗІЦКАЯ
Пінск

Бацькоўская субота...

Бацькоўская субота —
Шчыmlівая пара.
Цяпло васковай свечкі
І светлая туга.
Мінулае — святое:
Не сцэрці, не забыць.
Заўсёды дарагое
І памятаць, і жыць.
Праб'е сляза скупая
Гаротных думак бег.
Даўно сама сівая,
А ў скронях бацькаў смех.
Са мной матулі рукі
І пернікаў гара.
Здымае цяжар скрухі,
Той успамін цяпла.
Былых памылак сполах:
«Даруйце мне», — шапчу.
Малебны дрогкі голас
Праймае цішыню...

Ганна АТРОШЧАНКА
Гомель

Запаліце!

Запаліце свечкі вы хутчэй!
Памаліцца за Радзіму трэба.
І за тых, хто бараніў людзей,
Зведаў жах і польмя да неба...

Свечку запаліце вы за тых,
Хто без вестак на вайне загінуў...
Хлопчыкаў няма сярод жывых —
Не сустрэцца ў хуткацечнай плыні.

Незабыўным будзе той салдат,
Хто не ўбачыў болей роднай хаты —
Просты радавы альбо камбат,
Каб жылося мірна дзеткам, маці.

Кацярына МІЗЕРЫЯ
Брэст

Навобмацак

Навобмацак ідзём па гэтым свеце,
На вернасць правяраючы жыццё.
З нябёсаў дзесьці зорка ціха свеціць
І ранкам адлятае ў небыццё.

Навобмацак шукаем зорку тую,
Якая нас па свеце павядзе.
Адзіную ў нябёсах, незямную,
Якую мы не знойдзем больш нідзе.

Навобмацак у пошуках дарогі,
Тых самых лёсам дадзеных шляхоў,
Ідзём па свеце, абмінаем многіх
І парываем сотні ланцугоў.

Навобмацак, не ведаючы сэнсу
І мэты існавання на Зямлі,
Ідзём па сцэжы, што жыццём завецца,
Па той сцяжыныцы, што анёлы нам далі.

Навобмацак, праз буры і налёты,
Праз светлыя надзеі і праз боль.
Навобмацак, праз непагадзь і слоту,
Бо кліча зорка Мары за сабой.

Таццяна ЯЦУК
Гродзенская вобласць

Дзе гасцюе душа

Дзе гасцюе душа?
Там дзе клён напывае пра лета,
Што шчыmlівай няшчотай
Двары спавіло і людзей,
Дзе ў лясах некранутых
Загадкай цвітуць першацветы,
І спакой палымнее ад страт і
Трывожных падзей.
Дзе гасцюе душа?
Там дзе жоравы танчаць уранні,
Дэманструючы свой
мудрагелісты спрыт,
Дзе заранкі злятаюць
з нябёс на світанні,
Дзе з вачэй закаханых
Ліецца ў прастору блакіт.
Там гасцюе душа,
Там яе неад'емны прытулак,
Дзе святочна праменіць цяпло,
Зачароўвае свет.
І людзей галасы закранаюць
Таемныя струны,

А лісічкі пад лісцем
Шчыруюць, бы россып манет.
Там гасцюе душа,
Дзе стаяць абеліскі, як свечкі,
Ля сцішэлых рабінаў,
Якія вартуюць спакой,
Прыжылася надзейна
У цішы васільковай сінеча,
Ў лугах салаўіных,
Дзе росы спяляць травастой.
Там яна, дзе бруіцца
Дабро, бы крыніца,
Дык давайце спагадай
Яе прыручаць на гады.
Хай яна так спакойна
Пяе годны гімн вечарніцам,
Хай у шлях зачарованы
Вабяць вясною сады.

Мудрэц сказаў: свой лёс куеш ты сам.
Сцвярджаюць людзі: Бог плануе лёсы.
Калі прыходзіш на зямлю, бы ў храм,
Чарговай зоркай цяпляцца нябёсы.

Падзей сваіх раскручваеш клубок,
Ідэш і натыкаеся на дзіды,
Ды ічасцем адмяраеш кожны крок,
Дзе ў поступе праменяць краявіды.

Людміла КРУГЛІК
Дзяржынск

Змяніла воблік...

Змяніла воблік свой прырода —
Цяплей надвор'е з кожным годам,
Зіма па восені блукае,
А чалавек? Сябе шукае.

Ці дакранаецца да зоркі,
Ці лёс падкіне вопыт горкі,
Ці нападуняе сэрца злосцю,
Прыдумаўшы знянацку штосьці.

Усё ў жыцці непрадказальна —
Міргнуць шляхі з прыпынкаў даўніх
Маймі знічкамі — гадамі
Між поля, лугу, між садамі.

І кожны крок вартуе вечнасць...
Не страціць толькі б чалавечнасць
І не згубіць бы памяць продкаў.
Плыве па небе часу лодка...

Змяняе воблік свой прырода,
А чалавек? Май з лёсам згоду!

Галіна НІЧЫПАРОВІЧ
Брэсцкая вобласць

Нябёсы малю...

Калі акалічнасці
Кволых надзей
Злятаюць,
Нібыта
Пажоўклы лісток,
Нябёсы малю:
Ты мяне
Зразумей,
Адчуй
Стан душы
І зрабі
Першы крок.
Калі ж
На заснежанай
Сцежцы сляды
Кіруюць
У завейную
Цемені стынь,
Мяне адшукай,
Заслані ад бяды.
Нябёсы малю:
Ты мяне
Не пакінь!

Анатолий МАТВИЕНКА

Ушынку Сымона Швута, што на ўскраіне Амстэрдама, было незвычайна людна. Карабельны майстар Фрэдрык Хальса, цемнаскуры і барадаты, з нязменнай люлькай, прывёў каманду капітана Шханебека ў месца годнае, заснаванае ў іспанскія часы. Гаспадар загадзя выправдзіў лішніх, падлогу падмёў і сталы працёр. Адзін чалавек толькі застаўся ў цёмным кутку. Нікому не перашкаджаў ён і вочы не мазоліў, але капітан Шханебек усё ж пацікавіўся: што за стары?

Той сядзеў ціха ў паношанай суконнай куртцы, бясформенны капялюш валяўся на стале. Палова твару ў апёках, пад правым брывом ямка, але выгляд спакойны, левае вока каламутнае і сумнае, у ім — сляза.

— Гэта наша знамяцісць, Ёхан ван Рэйн! Сядай сюды, — паклікаў яго Швут. — Пачастую свежым півам. Але і ты распаўядзі гасцям, дзе вока пакінуў.

Стары не спрачаўся і падняўся з лавы. Драўляныя чаравікі грукнулі па каменнай падлозе. Ён прымасціўся сярод каманды і абвёў людзей крывым позіркам.

— Скажыце, маракі, у Індыі ці ў Афрыцы чулі вы пра палёт на вогненным цмоку?

Тыя налеглі на піва з мясам у чаканні легенды пра цмока, які спальвае гарады і выкрадае дзяўчат. Але аднавокі завёў гісторыю пра незвычайныя рэчы, паведаўшы ў якія яшчэ цяжэй.

— Даўно гэта было. Малады і моцны, прыйшоў я ў войска яго светласці Фрэдэрыка-Генрыха Аранскага ваяваць з іспанскай навалай.

Твары здзіўлена выцягнуліся. Паўстагоддзя прайшло пасля выгнання захопнікаў! Колькі ж тады гадоў ван Рэйну?

— Аднойчы ўперліся мы ў Кюйст, каля Антверпена. Не чулі? Пасля штурму і чуць там няма пра што. А ўзяць не маглі яго доўга, та-ак. Скалы там. Падкоп не зрабіць, міну не закласці. Сцены высокія. Вядома, дрэнь мястэчка, але ў тыле не пакінеш. А як падыходзіць? У кожнай байніцы ваяр з мушкетам, на вежах гарматы напагатове. Увогуле, наблізішы на сто крокаў — чакае немінучая смерць. З лесвіцамі дабягае да сцен, калі дасць Бог, то ледзь ці палова. А як назад — адзін з дзесяці жывы.

Маракі, хлопцы не баязлівыя, якія бачылі і штормы, і рыфы, і пірацкі абардаж, здрыгануліся міжволі, калі ўявілі сцяну, дзе кожная шчыліна плюецца агнём.

— Аднойчы прыбыў сам Фрэдэрык Аранскі, вялікі, важны такі, у атласным камзоле, з плюмажам на капялюшы. З імпрэхаў чалавек драбнейшы, худы — нібы хворы, капялюш просты, чорны, ды чырвоны кафтан, як у студыёзуса. Назваўся панам Казімірам Семяновічам з Вялікага Літоўскага Княства. Наш эскадрон рэйтараў, з паўсотні душ, якія выжылі, яму і аддалі ў падначаленне.

— Якога княства? — перапытаў Шханебек. — Лях?

Вогненны цмок

Апавяданне

— Не, дзесьці яшчэ далей на ўсход. Там нейкая Русь. Ёсць Заходняя Русь, яна ж Белая, ёсць Тартар...

— Ведаю! — зразумеў капітан. — Хадзіў я ў Архангельск, сталіцу тартарскую. Ці гэта не сталіца... Дык што той пан?

— Дзіўны ён быў. Каталіцкай веры, ляхскага караля падданы, але за нас, за сапраўдную веру. Як сцены Кюйста ўбачыў, адразу сказаў — ёсць спосаб унутр трапіць. Толькі смелыя людзі патрэбны. А сярод рэйтараў іншых не бывае.

Аднавокі перарваўся, глынуў піва і ўхапіў рэшткамі зубоў добры кавалак мяса.

— Паклікаў мяне і кажа: «Здымай кірасу». Як жа так? Рэйтары ў баі толькі ў латах. Рабіць няма чаго, зняў... Потым да воза мяне падвёў. Звычайны, але ж чатыры пары коней запрэжаны. Ліцвін загадаў лезці на задок, засупоніў мяне як жарабца, сеў насупраць і крыкнуў хлапчуку на козлах: «Пайшоў!» Той і сцэбануў.

— І што? — капітан не пачуў пакуль нічога незвычайнага. Тым больш небяспечнага, ад чаго можна вока страціць.

— А як коні пагналі, мяне ззаду рванула. І пацягнула... Азіраюся — за спінай ветразь надзьмуўся, цягне, аж ногі над калёсамі павіслі. Пан смяецца і вярхоўку з барабана адпускае. А вярхоўка да маёй зброі прывязана. Усё больш адпускае, а я вышэй падываюся. І страшна, і сорамна. Дзе гэта бачылі, каб добры лютэранін матляўся за возам на прывязі?

Матросызагаманілі. Імразплюнуць — узянецца на мачту па вантах. Але на сушы? За канём?

— Так катаў мяне ліцвін, а рэйтары ў заклад ішлі: зламаю шыю ці не. Дзесяць сцювераў ставілі, што заб'юся, потым і сярэбраны гульдэн. Та-ак... Толькі коні на крок перайшлі, я і грывнуўся

У даўжыню — пяць ці шэсць локцяў. Напэўна, на паўбочкі пораху.

Маракі недаверліва паківалі галоўмі. Фунт пораху ў гармаце як грукоча, а палова бочкі...

— Пан пытаецца: ці не хочаш яшчэ палётаць? Не ўжо, і так усе вантробы адбітыя. Не спалохаўся я, але адна справа — на ворага ісці, а іншая — дурную пагібель прыняць. Зразумела ж, самому на сябе рукі налажыць — грэх смяротны.

— Сапраўды так! — пачуліся галасы, наведвальнікі шынка перахрысціліся: не дай Бог і падумаць пра гэта.

— Пан Семяновіч смяецца, кажа: калі рэйтары баязлівыя, як дзеці, я сам пакажу. Злучыў дзве ракеты літарай V, як імя Святога Валянціна. Да іх жэрду локцяў дваццаць прымацаваў. Казаў — каб ляцела раўней. Загадаў мне: «Ідзі на дальні край поля, супраць ветру. І чакай».

Апавядальнік вытрымаў паўзу. Маракі правільна зразумелі, у яго кубак залатым цурком палілося піва.

— Не марудзь! Што далей?

— А потым чую пстрычкі пугі, коні галолам. Раптам як зараве па-д'ябальску... Нешта вогненнае прамільгнула... Дым, агонь, та-ак. А ззаду ляціць той ветразь на вярхоўцы, пад ім чалавек!

— Брэшаш, Ёхан? — суро́ва спытаў капітан. — Дзе такое відаць...

— Пра што і кажу! Шмат цудаў на белым свеце, але гэты — проста цуд з цудаў. Далёка не паляцеў ён, вогненныя жарабцы дагарэлі, на зямлю пападалі. І пан таксама апусціўся. Кажа — складанага нічога. Усім адпачываць, неўзабаве Кюйст возьмем...

Ван Рэйн цяжка ўздыхнуў, зноў перажываючы тое.

— Адна надзея была — не паспее ліцвін столькі ракет змайстраваць. Але калі ад імя самога Фрэдэрыка Аранскага

хвілін увесь горад палаў. І пагналі першыя дзесяць фурманак з рэйтарамі. Потым мы.

Ван Рэйн агледзеў гасцей. Яго адзінае вока ўжо не слязілася, як раней, высушанае ўнутраным агнём.

— Садом і Гамора... Пехацінец не запаліў кнот у Карнэліса, коні так і панеслі яго пад сцены, пад кулі. Скачам, адным словам, быццам за намі гоніцца тысяча чарцей. Мой юнак кнот паходняй падпаліў — пабеглі агні да ракет. З крыкам «убок» скокнуў, як у ваду. І пад капыты іншай чацвёркі, прымі Госпадзі яго душу. А мае гнядзя нясуцца, ветразь уверх пацягнуў ... І тут як зараўлі ракеты! Мые ледзь са штаноў не вырвалі. Не відаць нічога на зямлі, дым паўсюль, праз яго полымя прабіваецца! Імчуся ў вышыні, вецер у твар, пад нагамі пуста, хочацца крычаць ад жаху і захаплення... Толькі малюся: выратуй мяне, святы Марцін, не дай загінуць дарэмна...

Ёхан развёў рукамі.

— Не ведаю, колькі я ляцеў... Пляснуўся, аж дух заняло. Памятаю — твар баліць страшэнна...

Ён памацаў шчаку і пустую вачніцу.

— Як жа не разбіўся з такой вышыні? — здзівіўся Шханебек.

— Здапіўся збройяй за драўляную званіцу. Яна палае, і мой камзол таксама. Потым нешта перагарэла, паваліўся на брук. Там аддыхаўся, абрэзаў нажом вярхоўкі і давай качацца, камзол тушыць. А гарматы не змаўкаюць... Вось жа, думаю, паганец, на згубу немінучую нас закінуў, дык яшчэ і дабіць вырашыў? Але ж не. Зарады над крэпасцю рвуцца, як салюты, іспанцаў палюхаюць. Я ўсхапіўся і кінуўся да брамы.

— Адзін? — спытаў хтосьці з маракоў.

— Адзін ... Каля варот усяго тры салдаты на варце стаялі, не чакалі з тылу. Пісталі ў двух разрады, трэцяга закалоў. Жылы трашчалі, але брму адчыніў. Цэлы эскадрон насустрач панёсся. Уварваліся, значыць, у горад, мужчын — усіх пад нож, вайна ёсць вайна. Жанчын і дзяцей шкадавалі. Та-ак... Мые ў кляштары вылечылі апёкі загаіліся. Толькі вока ўжо не вырасла.

Ван Рэйн змоўк надоўга. Пасыпаліся пытанні.

— А той, з Тартары, ён як? І астатнія рэйтары, якія лёталі?

Умяшаўся карабельны майстар.

— Не, не Тартар. Успомніў я. Тры тыдні таму прыйшлі чацвёрка, цяпер на суседнім стапелі сякерамі махаюць. Адзін высокі, ледзь не ўдвая вышэйшы за мяне, прызвішча ў яго смешнае — Цар, увесь час лаецца. А краіна іх называецца Масковія. Літва бліжэй.

— Мас-ко-ві-я, — па складах паўтараў шынкар. — Выдумаюць жа назву — не вымавіць. Не тое што нашы, мілагучныя: Канінгсграхт або Канінгінюлінабруг.

— Загінулі, — зноў загаварыў Ёхан. — Усе рэйтары загінулі. У каго ракета ўзарвалася, хто аб сцяну разбіўся. І Семяновіч Богу душу аддаў. Спалілі яго.

— У каталікоў гэта хутка, — пагадзіўся Шханебек.

— Не. Не інквізітары — сапернікі. Ліцвін той напісаў кнігу «Вялікае мастацтва артылерыі». Гэта яго і загубіла, — схіліў галаву ван Рэйн. — Палічылі, што выдаў ён цэхаваы таямніцы. А там не толькі прылады, але і ракеты...

з вышыні здавалася, боты ўбіў туды, адкуль ногі тырчаць.

Матросы зарагаталі. У кубкі палілося свежае піва. Капітан у маладосці бачыў на Фармозе кітайскую забаву — паветраных цмокаў, але, вядома ж, без прывязанага чалавека.

Стары выцер пену з вусоў і працягваў:

— У мяне ўсё ў жываце перавярнулася, а пан сваё гнуў: і праз сцяну пераскочыш, толькі вышэй трэба падняцца. Адмысловую прыладу паказаў. Я вачам не паверыў. Як пацешная ракета, толькі велізарная, тоўстая — жах.

справа вырашаецца, затрымкам не месца. Праз дзень, ледзь сцямнела, падначным небам расставіў нас пан па дзесяцях. Кожны як варона на галінцы — на задку воза. Сяджу, та-ак. На рэмені дзве рэйтарскія пісталі ды палаш. Насупраць юнак з пяхоты, яму трэба будзе за сотню крокаў кнот падпаліць і саскочыць. І фурману таксама.

Слухачы перасталі жаваць — ажно дыханне чуваць.

— Пан літвінскі... закрычаў: «Плі-і!» Гарматы грывнулі. Трэба сказаць, ён іх адмысловымі зарадамі набіў. За сцяной заняліся пажары. Праз некалькі

Хацелася жыць...

Калі згадваю Платона Галавача, каторы раз цягне разгарнуць кнігу Валянціны Куляшовай «Лясному рэху праўду раскажу...» пра яе бацьку, народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова. Платон Раманавіч даводзіўся ёй дзядзькам: «<...> я заўсёды бачу адно і тое ж: да мяне, вельмі, відаць, маленькай, нахіляецца чалавек, твар якога, калі ён схіляе галаву, зацяняе густая льяная шавялюра. Мне так падабаюцца гэтыя мяккія валасы, што, працягваючы руку за падарункам, я спярша дакранаюся да валасоў». Для маці Валянціны ён стаў другім бацькам, «пасля таго, як яна, круглая сірата, трынаццацігадовай пераехала ў Мінск, у сям'ю Платона Раманавіча, за якім была замужам яе старэйшая сястра Ніна».

Гэтакім жа сардэчным і чутым застаўся і ў памяці паэта Міколы Хведаровіча, з якім яны сябравалі: «Пры сяброўскай увазе Галавача рос і развіваўся талент тады зусім маладога паэта Аркадзя Куляшова. Адчуванне “локця” было ў кожнага, хто меў справу з ім». А вылучалі яго нязменны даверлівасць, адкрытасць. Ніколі не падкрэсліваў сваю «вышэйшасць» у параўнанні з іншымі, хоць ужо ў маладым узросце займаў пасады, пра якія многія толькі марылі. Нездарма сябры называлі яго ласкава — Платоша. Мала пражыў (нарадзіўся 18 красавіка 1903 года, пайшоў у вечнасць 29 кастрычніка 1937-га), а след пакінуў вялікі.

На ўсё хапала

У паўтарагадовым узросце застаўся без маці. З малых гадоў працаваў па найме, летам пасвіў кароў. Гэта не перашкодзіла закончыць Гарбацэвіцкую сямігодку. У 1920-м першы ў вёсцы і адзін з першых у воласці ўступіў у камсамол, стварыў камсамольскую ячэйку. Пісаў карэспандэнцыі, замалёўкі для газеты «Юны камуніст», што выходзіла ў Бабруйску. Да супрацоўніцтва падахвоціла яго рэдактар, пасля вядомы публіцыст, актыўны ўдзельнік рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі Вера Харужая.

Прымаў актыўны ўдзел у рабоце камбетаў і ліквідацыі неўпакорнасці сярод дарослага насельніцтва. У атрадах асабага прызначэння змагаўся з бандамі. Пасля заканчэння Мінскай партыйнай школы быў інструктарам Барысаўскага павятовага камітэта камсамола. Праз год паступіў у тагачасны Камуністычны ўніверсітэт у Мінску. Скончыўшы яго, у 1926 годзе быў загадчыкам арганізацыйнага аддзела ЦК ЛКСМБ. Яшчэ праз два гады выбралі першым сакратаром ЦК ЛКСМБ. Адначасова стаў адказным рэдактарам газеты «Чырвоная змена». У лістападзе 1929 года — ужо намеснік наркама асветы БССР. У розны час яму давяралі рэдагаваць часопісы «Маладняк», «Полымя», быць кіраўніком літаратурных арганізацый «Маладняк» і Беларуская асацыяцыя пралетарскіх пісьмёнікаў.

Менавіта з прызначэннем галоўным рэдактарам часопіса «Полымя» (афіцыйна пасада называлася адказны рэдактар) цудоўна раскрыліся яго дзелавыя і арганізатарскія здольнасці. Янка Купала, які ставіўся да яго надзвычай прыязна, іначай як Платона Раманавічам не называў. Але грамадская дзейнасць ніколі не перашкаджала плённа працаваць творча. Друкаваўся ў газеце «Савецкая Беларусь», часопісе «Чырвоны сцяг», іншых выданнях. Спакваля з'явілася жаданне ўзяцца за прозу. Пачаў з невялікіх апавяданняў, створаных на дакументальнай аснове. Паспрабаваў сілы і ў крытыцы. У прыватнасці, 15 мая 1925 года надрукаваў у «Звяздзе» артыкул «Дваццаць гадоў творчасці Янкі Купалы».

Абганяючы час

Аднак першыя апавяданні так і засталіся ў чарнавіках. Літаратурным дэбютам стала апавяданне «Загубленае жыццё» ў газеце «Савецкая Беларусь» (1925, № 251—258). Для свайго часу сюжэт тыповы: паніч-нягоднік спакушае даверлівую і абяздоленую сялянскую дзяўчыну. Аднак твору бракавала мастацкай цэласнасці. Хоць вобраз галоўнай гераіні Ніны засведчыў, што Платон Галавач умеў выпісваць няпростыя характары. Паступова апавяданняў сабралася на першую кнігу «Дробязі жыцця» (1927).

Адным з тых, хто ўважліва паставіўся да маладога празаіка, стаў Максім Гарэцкі. Сваё слова пра яго сказаў, выступіўшы ў газеце «Чырвоная змена» з цыклам артыкулаў пра творчасць

маладнякоўцаў. Трэці з іх прысвячаўся Платону Галавачу (1928, 18 лістапада). Быў перакананы: «<...> галоўнае ў ідэалагічным змесце твораў Галавача — гэта супрацьстаўленне новага ладу жыцця старому. Апавядаючы аб мінулым, аўтар малое страшэнную сялянскую беднасць, бяспраўнае становішча працоўнага чалавека, надмерную працу, цемру і забавоны, злосць, сваркі... [...] Вобразы ў яго простыя, жывыя, народныя. Мова — добрая, народная, хоць, на жаль, трапляюцца часам такія расіянізмы, без якіх зусім лёгка абысціся». Знайшлося месца Платону Галавачу і ў літаратурна-крытычнай працы Максіма Гарэцкага «Маладняк» за пяць гадоў. 1923—1928» (1928).

Платона Галавача цікавіла, што рабілася ў душы тых, хто воляй абставін вымушаны быў змяніць свой звыклы ўклад жыцця. У гэтым сэнсе вельмі характэрнае апавяданне «Уцякач», герой якога чырвонаармеец Павел Голуб, хоць і знаходзіцца ў войску, па-ранейшаму адчувае сябе сялінінам. Яго гняце боязь быць параненым, а тым больш забітым. Хто ведае, як усё адбылося б, калі б камандзір не адправіў яго ў разведку. Тады ён і адважыўся на ўцёкі.

Далей ў апавяданні адбываецца тое, што трапляе пад вызначэнне «быкаўская сітуацыя». Пішучы яго, Платон Галавач як бы абагнаў свой час. Ён перадаў адну з тых пагранічных сітуацый, што востройваюцца ў адзін ланцуг: сумленне — здрада. Паўла Голуба ўжо нішто не ўратае. Прысуд ваеннага трыбунала ніхто не адменіць: «Чуў апошнія словы прыговору, чуў злосныя словы таварышаў...»

Сіхла... Пачулася кароткая каманда. Хацелася ўзняць вочы, глянуць на таварышаў, каб убачылі, каб зразумелі, што ён каецца, але галава, быццам налітая волавам, не ўздываецца. Апушчаныя ўніз вочы бачаць перад сабой бліскучыя канцы цэлага шэрагу штыкоў. Пачуў апошнюю каманду».

Задума і вынік

Майстэрства Платона Галавача расло ад апавядання да апавядання. Аб гэтым сведчыць і апавесць «Вінаваты», у якой задумваўся над сакавічнай праблемай бацькоў і дзяцей. Акцэнт расставілі паводле абставін таго часу. Студэнт тэхнікума Алесь Шавец не хлусіць, прызнаючыся ў лісце таварышу: «Ведаеш, я так веру ў рэвалюцыю, у камуну, што, здаецца, выраваў бы сэрца з грудзей, згараў бы, каб пераканаць сялян, што толькі ў гэтым выйсце з жабрацтва, беднасці».

Гэты «Данка» ўжо многага дасягнуў. Школьнікам арганізаваў камсамольскую ячэйку. Змагаўся з бандытамі, працаваў старшынёй сельсавета. У тэхнікуме па-ранейшаму актыўны: узначаліў прафкам. Перакананы: «Я заўжды буду гаварыць, што мы надта шкадуем усіх і ад гэтага жывём вольна ўжо колькі год і забыліся на небяспеку». Толькі, як высветлілася, яго бацька некалі служыў у сакрэтнай канцылярыі. Алесь гэтага не ведаў. Ды ўсё адно яго выключылі з партыі, і з тэхнікума.

Платон Галавач.

Аповесцю, па сутнасці, папярэджаў, наколькі страшная для грамадства ворагаманія. А яшчэ ў адным творы — «Спалох на загонах» — ён, па ўласным прызнанні, імкнуўся «з максімальнай праўдзівасцю паказаць самы працэс калектывізацыі вёскі з усімі цяжкасцямі, з усіх складанасцяў класавага змагання, ва ўмовах якога гэты працэс ідзе». Для свайго часу аповесць стала яшчэ адным звяном у літаратурным ланцугу твораў аб пераломных працэсах у беларускай вёсцы. Платон Галавач не спрашчаў працэс перавыхавання вясцоўцаў. У жаданні мець свой надзел зямлі, сваю гаспадарку, свайго каня, сваю карову бачыў і адмоўнае. Галоўным для яго было, безумоўна, адлюстраваць няпростыя працэсы, якія адбываліся ў сучаснай яму вёсцы.

Чым пільней учытваешся ў той ці іншы эпізод, тым больш пераконваешся: псіхолагам, яшчэ якім псіхолагам быў, паказваючы селяніна! Узяць хоць бы аднаго з галоўных персанажаў Клемса... Хто, як не ён, павінен быў адразу запісаць у калгас. Ды не спяшаецца... Пісьменнік, наколькі дазваляў яму талент, унутрана супраціўляючыся тым дырэктывным указанням, паводле якіх калектывізацыя падавалася толькі як суцэльнае шчасце для простага чалавека, спрабуючы адысці ад ідэалагічных схем, праўдзіва раскрываў драматызм людскіх лёсаў.

Вартасці аповесці — у яе набліжанасці да тагачаснага жыцця, у здатнасці аўтара паказаць яго поўна, шырока, аб'ектыўна. Аднак, хоць твор і меў поспех, Платон Галавач разумеў, што яму ўдалося ажыццявіць далёка не ўсё, што хацелася. У канцы артыкула «Як была напісана аповесць “Спалох на загонах”» сцвярджаў: «Але і цяпер, калі звяртаюся да сваіх запісных кніжак, разумею, што поўнаасцю з задачай, якую я ставіў перад сабой у пачатку напісання аповесці, не справіўся яшчэ. І таму я кажу, што мая аповесць “Спалох на загонах”, якая з'яўляецца бясспрэчным дасягненнем у маёй творчай рабоце, ёсць эскіз для напісання новага вялікага твора пра сялянства, над якім я працую цяпер».

Зямлі пачатак пачаткаў

Спярша хацеў напісаць аповесць «З-за сівых туманоў», але значнасць задумы патрабавала больш шырокага ахопу падзей. У выніку пачалася праца над раманам «Праз гады», які ў маі 1934-га з'явіўся на старонках часопіса «Полымя». Пры жыцці пісьмёніка ён двойчы выдаваўся ў арыгінале, а таксама перакладаўся на рускую і польскую мовы.

У рамана ахоплены падзеі з 1913 да 1933 года: Першая сусветная, грамадзянская войны, калектывізацыя. Да ўсяго гэтага, у той ці іншай ступені, маюць дачыненне і героі твора. Дзеянне яго

адбываецца не толькі ў беларускай вёсцы Шапятаўцы, але і ў Пецярбургу, на фронце, згадваецца і Сібір, куды ў свой час лёс закінуў некаторых персанажаў, расказваецца пра будаўніцтва энергачымічнага камбіната.

Адным з першых сярод беларускіх пісьмёнікаў Платон Галавач задумаўся над праблемамі інтэлігенцыі, якая ў час эпахальных зрухаў у жыцці грамадства вымушана была шукаць сваё месца. І гэта раскрыта на прыкладзе прадстаўнікоў як старога, так і маладога пакаленняў (Галынскі, які нямапабачыў у сваім жыцці, паэт-аграном Ягупла, малады Пілацееў). Аднак не будзе перабольшаннем сказаць, што і гэтым разам яго найперш цікавіў лёс працоўнага сялянства. Ён раскрываецца на прыкладзе братаў Шкробатаў.

Старэйшы Мікіта, хоць і з цяжкасцю, але дасягнуў дастатку, разбагацеў. Здавалася б, паколькі «выхад у людзі» даўся нялёгка, каштаваў вялікіх фізічных і духоўных высілкаў, павінен са спагадай ставіцца да абяздоленых, слабых. Атрымалася ж наадварот. Прага нажывы, багатыя заціла яму вочы. Ужо не хоча па-сапраўднаму бачыць тое, што адбываецца наўкола. Таму і выганяе з хаты свайго хворага брата Паўла, хоць разумее, што той сам не выжыве. Віжце за сялянамі, якія хочучы новага жыцця, гатовы запісацца ў калгас.

Куды больш псіхалагічна-заглыблена раскрыты вобраз яго брата Тарэнты. Ён спрабаваў знайсці сваё шчасце ў Сібіры. Падаўся ў перасяленцы разам з Паўлам. Давялося ні з чым вяртацца назад. Але мары займець свой кавалак зямлі не пакінуў, таму разам з іншымі сялянамі выступіў супраць памешчыка. А ў выніку апынуўся на катарзе пасля мёрз у акапах, а тут — рэвалюцыя. Ажыццяўленне мары так блізка: «ён цвёрда верыў, што даб'ецца зямлі». І гэта на самай справе так, ды зноў змены — калектывізацыя. Яна ж не адпавядае таму стаўленню да зямлі, якое блізкае Тарэнту, у чым ён бачыць сутнасць свайго жыцця: «Усё з зямлі жыве. Усё за яе трымаецца, і лішні ты, чалавек, на зямлі, калі не маеш свайго ўласнага месца на ёй, ці, калі, скажам, цесна табе на такой вялікай планідзе, калі вузак твой шнур на ёй. Зямля таго любіць, хто цвёрда на ёй стаіць, хто шырокім крокам ведае на ёй сваю частціну».

Не адразу прыходзіць Тарэнта да высновы, што яго месца з іншымі. З наскоку на падобны ўчынак не мог рашыцца, бо гэта сапраўдны гаспадар зямлі, а гаспадар, перш чым зрабіць нейкі важны крок, усё абдумае і ўзважыць. У сына ён пытаецца, шукаючы адказ для самога сябе: «<...> А цяперака што ж, рашыцца ўсяго і ў табун ісці? Добра — на сваіх дзяцей рабіў, а цяпер на чужых рабіць?» Аднак выбару для яго ўжо няма: ці ў калгас уступаць, ці трапіць пад раскулачванне.

Як і кожны ў яго ўзросце, Платон Галавач жыў новымі творчымі планами. У маі 1936 года ў часопісе «Полымя рэвалюцыі» выступіў з аповесцю «Носьбіты нянавісці» аб барацьбе з белапаліцамі ў Грамадзянскай вайне. Тэма яе прагучала і ў аповесці «Яны не пройдуць» (1937). Герой яе — удзельнік Першай сусветнай вайны, кавалер Георгіёўскага крыжа Рыгор Каленік — з прыходам ворагаў стварыў партызанскі атрад. Жыў Платон Галавач і новымі задумамі. Раман «Дарога ў свет», прысвечаны 20-годдзю Кастрычніцкай рэвалюцыі, збіраўся закончыць у сакавіку 1937 года. Адначасова пісаў раманы «Ён» і «Вялікі Дняпро».

Яго другая кніга апавяданняў называлася «Хацелася жыць». На адлегласці часу яна ўспрымаецца крыху інакш — «Хацелася жыць». Ім, маладым, акрыленым, напоўненым верай ва ўсё лепшае, хацелася жыць, тварыць. Яны гэта і рабілі, колькі адпусціў Усявышні.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Раман генерала міліцыі Мікалая Чаргінца напісаны пасля праходжання ім службы ў Афганістане. У якасці баявога афіцэра, і было гэта ў 1984—1987 гадах.

Леў Талстой пісаў сваё шырокамаштабнае палатно «Вайна і мір» пра падзеі 50-гадовай даўнасці, а вось Чаргінцу «пашанцавала» зведаць усе нягоды Афганістана на брані БТРаў і ў армейскай палатцы пад пякучым сонцам далёкай незразумелай паўднёвай краіны.

Мінулае перад намі

«Што мы там рабілі?» — задаюцца пытаннем многія на працягу дзесяцігоддзяў? І атрымліваецца так, што рабілі менавіта тое, што робіцца цяпер, вось у гэтую самую хвіліну. Чытаю зводку навін: «Пуцін абвясціў пра спецыяльную ваенную аперацыю ў Данбасе».

Якая галоўная мэта вайны 40-гадовай даўнасці і цяперашняй?

«У планы Расіі не ўваходзіць акупацыя Украіны», — падкрэсліў Пуцін. Па яго словах, Масква будзе імкнуцца да дэмілітарызацыі суседняй дзяржавы.

Па маім меркаванні, менавіта такая мэта стаяла перад СССР у снежні 1979 года, калі перад новым годам у Афганістан увайшоў абмежаваны кантынгент нашых войскаў і прабывў там 10 трывожных гадоў: дэмілітарызацыя небяспечнай дзяржавы ў падбрушшы Расіі, СССР, Масквы. Дзяржавы, якая падсілкоўваецца нашымі заакіянскімі суседзямі і блізкімі «сябрамі».

Многія, хто тады смяяўся з вываду нашых войскаў з Кабула, не маглі і падумаць, што вось гэты чалавек, які выдыгае перад англасаксамі і немцамі, неўзабаве прывядзе сваю Радзіму да катастрофы і голаду. Разваліць яе і аслабіць.

Што гістарычна і супала з вывадам войскаў з далёкай паўднёвай краіны. Не такой і далёкай, як высветлілася. Таму што «Афган» заўсёды побач з намі.

Калі чалавецтва доўга сур’ёзна не ваюе, то, як паказвае гісторыя, яно назапашвае самую смярдзючую гніль. Напрыклад, у выглядзе галазядых людзей незразумелага выгляду на экране. Ці ў выглядзе фашыскай дзяржавы, якая зусім недалёка ад Мінска і Масквы размяшчае свае ракеты.

Іх нават не спалохаў ультыматум Крамля: спыніцеся. Не спыніліся. Таму што ў заакіянскіх «партнёраў» ілюзія, што яны далёка. А вось тут можна ўчыніць другі хаос Афганістана і ўзбагачацца на крыві і пакутах мільёнаў людзей.

Мэта цяпер заяўлена выразна: дэмілітарызацыя небяспечнай дзяржавы. Такая ж мэта была 40 гадоў назад.

«З’явіліся паведамленні пра высадку ў Адэсе дэсанта Расіі», — чытаю я далей навіны. Рускі свет прачынаецца. Мядзведзя яны абудзілі. Яны палілі, здэкаваліся, забаранілі рускую мову і зачынялі праваслаўныя цэрквы.

І заходнія дзядзькі прыйшлі сюды 30 гадоў назад адразу пасля вываду нашых войскаў з Кабула. І пасля падзення Берлінскай сцяны. Прыйшлі са сваімі доларамі і мучылі наш народ няспынна.

Напісанае Чаргінцом на брані баявых машын ніколі не страціла актуальнасць. І цяпер мабілізуюць, прызываюць і вядуць абараняць паўднёвыя расійскія межы. Ды і часта бронетранспарцёры тыя ж. Таму што вельмі добрыя былі машыны.

Асноўны прынцып расійскіх манархаў: ніколі не адракацца ад улады. І Пуціна, і Лукашэнку разбэшчаныя Захадам спрабавалі прымусіць менавіта да гэтага. Але не адракліся. Таму што адзін цар у гісторыі ўжо адрокся. І ў што гэта вылілася — мы памятаем выдатна. Мільёны праваслаўных і іншых жыццяў былі адабраны.

Чалавецтва, якое не ваявала сорак гадоў, пачало гніць з галавы. Скончылася гэта вірусам, які стаў прадвесцем чаргошчэ новага.

І вось улада, якая стала зусім нахабнай і падсілкоўваецца заходнімі грашымі, кінула свой народ на вайну. І расійскія войскі ўваходзяць у Данбас.

«Уладзімір Пуцін заклікаў украінскіх ваенных скласці зброю», — чытаю я далей навіны той раніцы.

Абстрэльваюцца стратэгічныя аб’екты побач з Кіевам. Рускі свет аб’ядноўваецца. І гэта той самы працэс, апісаны Чаргінцом у «Сынах». Вобраз маці галоўнага героя рамана — зборны вобраз усіх маці, якія выходзяць сваіх сыноў. І вымушаны адпраўляць іх на подзвіг.

Кніга, зразумела, выйшла даўно. Але стала надзіва актуальнай цяпер, асабліва ў святле падзей, калі Расія раптам зноў сутыкнулася з дрымучым злом. І дрымучае зло гэтае адной са сваіх шматлікіх галоў увасабляе ўвесь так званы цывілізаваны свет, які зноў выгадаваў у падбрушшы праваслаўнай Расіі дзікага монстра.

А пакуль пра шырокамаштабнае палатно Льва Талстога і пра тое, наколькі важны для пісьменніка персанальны, жывы досвед. У адрозненне ад вялікага класіка сусветнай літаратуры, які вырас у камфортных умовах памесця, дзяцінства Мікалая Іванавіча было цяжкім, мінскім, ваенным, пад акупацыяй падчас Вялікай айчыннай вайны. Але потым лёсы двух пісьменнікаў

як бы сышліся на вайне: Талстой адправіўся на Паўночны Каўказ, дзе Расія лакальна тады ваявала, а потым удзельнічаў у Крымскай кампаніі.

Дзіўна, але гісторыя развіваецца па спіралі. Крымская кампанія па вяртанні рускага народа ў Расію 2014 года, добраахвотнае вяртанне з-пад прыгнёту таго, хто ўздумаў яго прымушаць жыць па сваіх правілах...

І пачалася «навароская кампанія» па дэмілітарызацыі, раззбраенні нашпігаванай Захадам Украіны, накіраванай сваімі нацыяналістычнымі лёзамі на Мінск і Маскву.

Здавалася б, хіба гэта прычына вайны з Турцыяй у часы Талстога — нейкія святыні? Так, для сучаснага выхаванага тэлевізарам чалавека святыні сталі дробяззю.

Ці што за прычына: суверэнная дзяржава ўзбройваецца да зубоў побач з табой? Ізноў жа: ваяваць нельга, — заяўляе адзін багаты і дагледжаны спявак!

Так, ваяваць «нельга», але Расія і ўсё чалавецтва пастаянна ваююць. І калі на цябе збіраюцца нападці хуліганы, то лепш першаму выбіць зубы завадатару, можа, астатнія ўцякуць...

Усе тры вайны, плюс чацвёртая, чачэнская на мяжы тысячагоддзяў, злучаюцца разам: навошта Расія напала, бо ваяваць жа «нельга»...

Гэты пацыфісцкі лозунг вельмі добра выкарыстоўваецца лібераламі, якія забыліся, як угаворвала Расія саюзную Германію перад Другой сусветнай, як яе ўлагоджвала... У выніку — напала яна ўсё адно, дзясяткі мільёнаў савецкіх людзей ляглі ў зямлю, чатыры доўгія гады спатрэбіліся на душаванне праклятай гадзіны, выдзіранне ў яе іклаў...

«Мы атрымалі ўрокі гісторыі і ніколі падобнага не дапусцім», — кажа Пуцін. «Ваяваць нельга!» — выюць пухлашчокія лібералы.

Чаргінец ваяваў. Тры гады ў Афганістане. І Талстой ваяваў. І вось пакладзены на гэты досвед талент стварыў знакавыя для сваёй эпохі творы: «Вайну і мір» і «Сыны». Абедзве назвы сімвалічныя. І Расія паказала, як імгненна «мір» пераходзіць у вайну. І ідуць на яе зноў рускія Сыны. Сыны з вялікай літары.

Не ваявала Расія 20 гадоў — і ліберальная гнілата здраджвае свайму народу ў самы складаны момант. А да гэтага рабуе яго дваццаць гадоў. А тым часам заакіянскія сябры вырошчваюць побач чарговага агрэсіўнага монстра і пагражаюць эканамічным ціскам, калі ты яго зачэпіш...

Галоўны герой рамана пісьменніка-афганца, генерала Мікалая Чаргінца «Сыны» — Мікалай Коблік... Сутнасць асобы перададзена на некалькіх старонках. Як і яго старэйшага брата, які нядаўна прыйшоў з Савецкай Арміі. Як і маці, якая адна выходжала дваіх дзяцей. У рамане яе «сыны» маюць значна шырэйшы, метафарычны сэнс. Паўтару: гэта сыны рускіх маці, якім заўсёды ў гісторыі даводзілася вырашаць найважнейшыя задачы, змяняць свет.

Само імя Мікалай, якое супадае з імем аўтара, думаю, кажа нам пра відавочную сімпатыю да героя, перадаючы ад асобы якога бачанне сітуацыі, аўтар у пэўнай ступені выкладае сваю жыццёвую пазіцыю.

Як ні дзіўна, але цяпер многія не зразумеюць, як гэта хлопец марыў трапіць у цяжкія дэсантныя войскі і папрасіўся ў Афганістан. Бо не толькі цяпер, але і тады многія ўхіляліся паехаць «за раку», таму што там цяжка і часам гінуць.

Я служыў паўгода ў знакамітай вучэбцы ў Пячах пад Барысавам, адкуль восенню 1987 года пасылалі ў Афганістан далёка не ўсіх. Каб трапіць туды з артылерыі, трэба было пісаць спецыяльную заяву. І ўсе здзівіліся, калі самы нядбайны і замучаны, даволі лядашчы салдат з Гродна, з якога паўгода здэкаваліся сяржанты, сам падаў заяву ў «Афган». Памяць захавала яго прозвішча — Сурмач. Гадоў праз пятнаццаць я выкарыстаў гэтае прозвішча, назваўшы ім галоўнага героя майго рамана «Перакулены час».

Пафас у творы павінен быць заўсёды. І гэта характэрная рыса твораў Мікалая Чаргінца: без высокай ідэі яму нецікава працаваць. Таму ён адразу задае агульны тон. Маці, якой цяжка было выходзяць двух сыноў. Цяжка, але ва ўзаемнай любові. Хварэе, страціла мужа, але не зламалася. Сын, які імгненна прыняў рашэнне рызыкаваць сваім жыццём дзеля ідэі. Мужчыны, якія хочуць быць ці становіцца мужчынамі.

Гэта знікла ў нас за апошнія 20 гадоў мірнага і прыкрага жыцця, калі з экрана нас «выхоўваюць» жанчынападобныя валасатыя істоты... Але гэта непазбежна вяртаецца ўжо цяпер, калі рускія «Сыны» паўсталі

супраць сусветнага зла, робячы марш-кідок на геаграфічнага суседа, якім кіруюць з-за акіяна з адзінай мэтай — забіць нас усіх.

Сам пафас «Вайны і міру» закладзены ўжо ў назве. Але раскрываецца не адразу і становіцца зразумелым толькі пасля прачытання ўсіх чатырох тамоў. «Мір» у рускай мове мае два значэнні: як свет — грамадства, і як мір — не вайна.

Дык вось дзіўна: калі ўсе героі прайшлі свае дзесяцігадовыя выпрабаванні, настаў мір, і яны аселі ў сваім

маёнтку выходзяць дзяцей-унукаў, то жыццё амаль спынілася, і раман змушаны быў скончыцца. Трапяткая Наташа Растова стала маці з банальнымі інтарэсамі. Знікла з жыцця ідэя. Знікла, ды не зусім! Яе муж П’ер Бязухаў часта ездзіць у Пецярбург на пасяджэнні нейкіх таемных таварыстваў... А яе пляменнік, сын памерлага Андрэя Балконскага, спрабуе даведацца, што ж дзядзька там робіць.

Таму што чалавек без ідэі, руху ўгору, гэтай метафарычнай «вайны», жыць не можа. Ён загінае. А Талстой жа праўдзіва апісвае сітуацыю мікалаеўскай застойнай Расіі пасля напалеонаўскіх войнаў.

У Мікалая Чаргінца адразу ўсё зразумела, вельмі зразумела для тых, хто тады жыў ці, як я, праходзіў тэрміновую службу салдатам. У народзе хадзілі легенды пра вузкія дарогі ў цяснінах, па якіх рухаюцца нашы ваенныя калоны і якія раптам расстрэльваюць з мінамётаў і кулямётаў... І вельмі многія, паўтараю,

баяліся туды трапіць. А вось Коблік пайшоў па ўласным жаданні. І Мікалай Чаргінец служыў там тры гады баявым афіцэрам. Праўда дыхае з кожнага радка рамана.

«Шувалаў саскочыў з машыны, даў кароткую чаргу наўздагон тром душманам, якія паспелі дабегчы да «зялёнкі», і прабурчаў:

— Хіба гэта бой! Пылу больш, чым справы!

Агледзеў мінамёты: тры англійскія і адзін егіпецкі».

Гэта цытата з рамана «Сыны». На што тут трэба звярнуць увагу: дзікі народ ваюе супраць СССР найноўшай англійскай зброяй. Гэта да назвы артыкула, што «мінулае перад намі».

Пасля адступлення арміі «незалежнай» Украіны байцы ДНР здзіўляліся, колькі зброі апынулася ў прыфрантавой зоне. Кіраўнік рэспублікі сказаў, што толькі вось гэтай трафейнай англасаксонскай зброяй яны маглі заваяваць некалькі еўрапейскіх краін. Якія, дарэчы, не вельмі кінуліся дапамагаць сваім сябрам-дэмакратам. Як і заакіянскія «партнёры». Яны проста насычалі гэтую тэрыторыю зброяй і нянавісцю да рускіх.

Так што ўсё адно, дзе ваюе рускі салдат — у Афганістане ці ў Данецку, ён заўсёды ваюе з калектыўным Захадам. Які гісторыя нічому не вучыць: маньяк Напалеон, потым фашыст Гітлер пры падтрымцы амаль усёй Еўропы велізарнымі шматнацыянальнымі полчышчамі рынуліся на Маскву. Але дзіўным чынам неўзабаве рускі салдат уступаў то ў Парыж, то ў Берлін.

Аднак мы занадта хутка даравалі і забывалі.

Выказваю сваё бачанне сітуацыі; як пандэмія іспанкі сто гадоў таму папярэднічала знакавым падзеям заняпаду святой Русі, які пачаўся з забойства царскай сям’і, так сучасная пандэмія — знак ад Бога. А вось знак чаго — падзеі разгортваюцца на нашых вачах.

Зараз некалькі слоў пра бой і складанасць яго ўспрымання, а тым больш апісанні.

Як разважаў Леў Талстой пра Барадзінскую бітву, боем кіруе стыхія, а не камандзіры. Маўляў, пакуль пасыльны скача два кіламетры, каб паведаміць пра становішча, яно ўжо змянілася, а камандзір яму загадвае рабіць гэта і тое. Пакуль пасыльны скача два кіламетры назад — становішча змянілася зноў. І загады ўжо неактуальныя. А вырашае ўсё баявы дух канкрэтнага салдата на месцы і нейкая метафізіка. З чым цяжка не пагадзіцца, калі гаворка пра мінулыя стагоддзі.

Цяпер жа ёсць штаб, які знаходзіцца ў Маскве, напрыклад, і адсочвае да апошняй машыны сітуацыю з космасу, са спадарожнікаў. Тым не менш вельмі шмат, надзвычай шмат уваходных даных, і шмат палкоўнікаў, генералаў за пультамі — а вось рашэнне павінна быць выключна аптымальным. Таму і тут няпроста, і тут важныя вывучка, баявы дух ад салдата да генерала. Досвед, нанізаны на ідэю, якая кажа сэрцу, за што ты ваюеш. За любоў да Радзімы ці за нянавісць да іншай нацыі?

Міхась ЮЖЫК

Прастора ліста

Палац мастацтва прэзентаваў для мінскіх глядачоў творы беларускай і замежнай станковай і кніжнай графікі XX—XXI стагоддзяў. Праект сапраўды ўражае багаццем майстроў і іх работ, шырынёй тэматыкі, разнастайнасцю кірункаў і тэхнік. Да таго ж творы многіх з прадстаўленых аўтараў стануць нечаканым адкрыццём, а гэта ці не галоўнае ў знаёстве з мастацтвам. І ўсё ж скіраванасць — на гісторыю і сусветную спадчыну, на што так ці іначэй арыентуюцца сучасныя беларускія мастакі.

У рамках маштабнай выстаўкі адбылося адкрыццё праекта «*Terragraphica*», дзе прадстаўлена заходнееўрапейская графіка XX стагоддзя з прыватных калекцый і фондаў Беларускага саюза мастакоў, што выклікае асаблівую цікавасць — сучаснае мастацтва айчынных мастакоў у Беларусі, здаецца, дэманструецца часта, а запаснікі адкрываюць свае каштоўнасці нерэгулярна. У прыватнасці, што тычыцца графікі, — жывапісам ці станковай скульптурай радуюць часцей.

Работа Фёдора Шурмялёва.

Куратарам выступае Аляксандр Зінкевіч, які сабраў у некалькіх залах болей як 300 твораў мастацтва. Гэтым разам ён скарыстаў асаблівую канцэпцыю пры стварэнні праекта: прадстаўлены, як правіла, асобныя серыі работ мастакоў, адсутнічаюць этыкеткі-падпісы з назвамі работ і гадамі іх стварэння, затое акцэнт зроблены на імёнах, прозвішчах і гадах жыцця твораў (тэкст па зусім не відавочнай прычыне даецца на дзвюх мовах — рускай і беларускай).

Да таго ж не зазначаны краіны нараджэння і дзейнасці мастакоў, што нязвычайна для выставак такога кірунку. Усё зроблена менавіта так, каб скіраваць увагу на дзейнасці асобнага аўтара як часткі глабальнага мастацкага працэсу, бурлівага і няспыннага. Да таго ж гэта спроба, імкненне прааналізаваць зробленае папярэднікамі і сучаснікамі, а таксама адкінуць убок размовы пра рэгіянальнасць, «местачковасць». Сканцэнтравана на кантэксте ў такім выпадку даволі складана, але гэта і не падразумяецца. Усё ж задумай, здаецца, было «перамяшаць» творы розных аўтараў розных пакаленняў і нацыянальнасцей. У тым ліку і з той мэтай, каб чарговы раз даказаць: узровень айчыннай графікі надзвычай высокі.

Усе работы на выстаўцы можна падзяліць па розных крытэрыях, аднак галоўны з іх — прызначэнне. Так, прадстаўлена графіка станковая і кніжная. Сярод беларускіх мастакоў-ілюстратараў, якіх арганізатары выстаўкі аднеслі да сучасных, — Арлен Кашкурэвіч, Васіль Шаранговіч, Маргарыта Цімохава, Міхаіл Дайлідаў, Фёдар Шурмялёў, Лізавета Пастушэнка... Разважаючы пра вытокі кніжнай графікі ў Беларусі, стваральнікі экспазіцыі прыгадваюць 1970-я гады, калі на кафедры графікі беларускай акадэміі мастацтваў зарадзіліся сучасныя тэндэнцыі ў гэтым кірунку. Натуральна, прыгадваецца імя народнага мастака Васіля Шаранговіча, а таксама імёны яго паслядоўнікаў, якія сёння працуюць на вышэйзгаданай кафедре і лічацца аднымі з найлепшых афарміцеляў кнігі. Гэта Павел Татарнікаў, Уладзімір Вішнеўскі, Юрый Хілько, твораў якіх, на жаль, глядачу гэтым разам не прапаноўваюць.

Выстаўка графікі — нагода чарговы раз паразважаць не толькі пра мастацтва графікі, але і пра кнігавыданне і лёс кнігі наогул. Напрыклад, ілюстратар Рыта Цімохава прыйшла да высновы, што кніга ніколі не знікне, хоць сёння і губляе сваю функцыю носьбіта інфармацыі. Цяпер добрае выданне ў хатняй бібліятэцы — у першую чаргу артэфакт, частка багатай калекцыі, выдатны твор, існаванне якога магчыма толькі дзякуючы сінтэзу мастацтваў.

Што тычыцца станковай графікі, то яе прадстаўляюць беларускія мастакі Георгій Паплаўскі, Мікалай Селяшчук,

Леў Алімаў... Важная частка выстаўкі — работы сусветна вядомых майстроў, у тым ліку ўраджэнцаў Беларусі. Марк Шагал і Восіп Цадкін, Напалеон Орда і Анатоль Тычына, Сальвадор Далі і Пабла Пікаса, Сандра Бракіта і Жан Батыст Менье... Пералік знакамітых мастакоў можа даўжыцца вельмі доўга.

Аднак не хацелася б абыходзіць увагай меней папулярныя прозвішчы. Творы многіх з графікаў вельмі ўдала ўпісаліся ў канцэпцыю выстаўкі і прагучалі не меней упэўнена, чым кампазіцыі майстроў. Ды і куды ж без фаварытаў? Хочацца згадаць работы славацкай мастачкі Катарыны Вавравай. Яна стварае казачны свет, у якім асабістая

мастака, якім Юрый Наздрын вылучаецца сярод многіх аўтараў.

Вабяць своеасаблівай жывапіснасцю работы Душана Калая, знакамітага славацкага графіка і жывапісца. Колер для мастака — сродак адлюстравання асаблівага сусвету, дзе дзейнічаюць свае законы і логіка. Яго ілюстрацыі адрозніваюцца вытанчанасцю, дынамічнай штрыхоўкай і стараннай прапрацоўкай дэталей. Натуральна, графіка наогул з тых відаў мастацтва, дзе размытасць, наўмысная недасканаласць не вітаецца. Экспазіцыі ў Палацы мастацтва чарговы раз нагадваюць аб тым, што ў графіцы віртуознасць, майстэрства, імкненне да дасканаласці маюць першаснае значэнне.

Фрагмент экспазіцыі, прысвечаны творчасці Уладзіміра Басальгі.

фантазія літаральна сутыкаецца з рэчаіснасцю. Матывы яе творчасці перагукваюцца з сюжэтамі сусветнай літаратуры і мастацтва, з падзеямі гісторыі. Часта Катарына Ваврава звяртаецца і да біблейскіх падзей, да якіх ставіцца з павагай.

Вельмі запамінальныя работы ўкраінскага графіка Канстанціна Каліновіча. Ён даследуе глыбокія філасофскія тэмы з дапамогай пераасэнсавання знакамітых мастацкіх сюжэтаў. Так, гэта ўпэўнены зварот да творчасці майстроў еўрапейскага жывапісу. Асацыяцыі ўзнікаюць з сюжэтамі, напрыклад, Дзюрэра, Брэйгеля, Босха... У цэнтры ўвагі мастака — развагі пра час і вечнасць і пра ролю мастацтва ў гэтым рэчышчы. Якім яно было для папярэднікаў? З чым дайшло до чалавека XXI стагоддзя? Якім бачыцца яго лёс? Спробы адказаў на гэтыя пытанні заўсёды цікавыя.

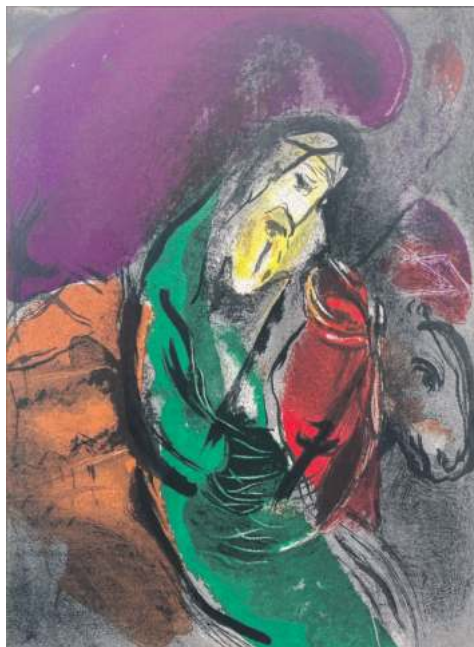
Незвычайнымі падаюцца сюжэты Юрыя Наздрына з Расіі, які прастору лістоў разбівае рытмічнай структурай ліній, форм і фарбаў. Яркая характарыстыка — спантанныя плямы і яркія малюнкi, якія ствараюць уражанне нерэальнасці таго, што адлюстравана. Да таго ж прываблівае пачуццё гумару

Убачыць выстаўкі беларускай кніжнай і станковай графікі і «*Terragraphica*», размешчаныя на двух паверхах Палаца мастацтва, можна, як заўсёды, нядоўга — да 23 красавіка. (Выставачны план гэтай пляцоўкі, з аднаго боку, здзіўляе, з іншага — захапляе.) Між тым пажадана мець у запасе некалькі гадзін вольнага часу — усё ж твораў вельмі шмат і яны патрабуюць глыбокай маўкліваці, удумлівага сузірання і вельмі пільнай увагі да дэталей. Так ці інакш, па творчасці толькі некалькіх згаданых аўтараў можна зразумець, што аўдыторыя падобнага праекта павінна быць падрыхтаванай. Гаворка не пра мастацкую адукацыю ці веданне тэхнік, стыляў і пад. Змест, падтэкст і ў ідэале кантэкст — вось якіх ведаў патрабуюць ад глядача. Зразумела, пласты мастацтва і літаратурныя крыніцы, да якіх звяртаюцца графікі, ілюстратары, маюць самы шырокі ахоп. Для тых, хто павярхоўна знаёмы з гэтым відам творчасці і імкнецца ведаць болей, выстаўкі такога роду не падыходзяць, бо закранаюцца надзвычай глыбокія карані. Аднак гэта ні ў якім разе не антырэклама ці адгаворванне.

Яўгенія ШЫЦЬКА,
фота аўтара

Работа Рамана Раманішына.

Работа Марка Шагала.

Работа Уладзіміра Зюева.

«Аўтапартрэт Ван Гога» (копія), 2020 г.

Жывапісная серыя Віктара Саўчанкі «Прывітанне, спадар Ван Гог!» — мастакоўскі амаж знакамітаму галандцу, чые творчыя дасягненні аказалі фундаментальны ўплыў на развіццё новай выяўленчай сістэмы і да гэтага дня працягваюць уплываць на мастакоў. Паводле прызнання куратара і цэнтральнага экспанента выстаўкі, жыццё і дзейнасць Ван Гога натхняюць яго, пачынаючы з шаснаццацігадовага ўзросту, калі ў рукі трапіла кніга Леаніда Валынскага «Зялёнае дрэва жыцця», прысвечаная перыпетыям біяграфій выбітных мастакоў канца XIX стагоддзя. Убачанае па-сапраўднаму ўразіла юнака і, трэба думаць, сыграла не апошнюю ролю ў канчатковым выбары прафесіі, умацавала яго ў намеры пайсці па шляху творчай свабоды і самавыяўлення. Гэты шлях дваццаць гадоў назад і прывёў Віктара Саўчанку да работы над азначанай серыяй.

«Крык. Прыступ», 1990—1991 гг.

Будзьце здаровы, спадар Вінсент!

Выставачныя плошчы Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў на цэлы месяц зрабіліся домам для аўтарскага экспазіцыйнага праекта Віктара Саўчанкі «Прывітанне, спадар Ван Гог!». Аднайменная серыя работ беларускага творцы стала канцэптуальным ядром выстаўкі, урачыстае адкрыццё якой 30 сакавіка было прымеркавана да 170-годдзя аднаго з найбольш уплывовых мастакоў у гісторыі жывапісу. Кампанію работам Віктара Саўчанкі склалі творы яго калег па цэху Ігара Кашкурэвіча, Аляксандра Дзямідава, Валерыя Песіна, Васіля Матусевіча і іншых.

Створаныя два дзесяцігоддзі таму партрэты паклалі пачатак выставачнаму праекту пад назвай «Прывітанне, спадар Ван Гог!», сутнасць якога аўтар тлумачыць наступным чынам: «Мой праект — не перайманне работ Ван Гога, а спроба постмадэрнісцкага асэнсавання яго творчай спадчыны, спроба разгадаць яго мастацкія коды. Гэта і даніна павагі вялікаму мастаку... Вінсент Ван Гог — герой сучаснай культуры, свайго роду сімвал XXI стагоддзя.

беларускага аўтара паўстаюць розныя аспекты творчага почырку Вінсента Ван Гога. Ад сюжэтаў і рысунка да колеравых спалучэнняў і спецыфікі мазка — Віктар Саўчанка прэпаруе альбо, калі заўгодна, дэканструюе найдрабнейшыя дэталі творчасці папярэдніка.

Гэткую цікавую назву выставачны праект атрымаў ад назвы палатна іншага вялікага жывапісца XIX стагоддзя «Прывітанне, спадар Курбэ», якая належыць пэндзлю Густава Курбэ і датуецца

«Погляд», 2021 г.

Ён з'яўляецца сувязной ніткай паміж эпохай постімпрэсіянізму і творчасцю сучасных мастакоў. І ніхто не ў сілах застацца раўнадушным ад яго гісторыі, ад яго карцін».

Адметныя і работы, створаныя Віктарам Саўчанкам па матывах карцін галандскага гена: на выстаўцы можна знайсці і буйнафарматныя партрэты, у рысах герояў якіх дзе-нідзе пазнаюцца сучаснікі, і сумаштабныя рэплікі (альбо не?) арыгінальных твораў Ван Гога, і зусім дробныя рэчы, накішталі маленькіх выяў вачэй альбо подпісу жывапісца — нібыта фрагменты ван-гогаўскіх палотнаў, узятыя ў палон аб'ектыву пільным фатографам ці кінааператарам. Прадметам цікавасці

1854 годам. На ёй мастак выявіў самога сябе падчас размовы са сваім заступнікам Альфрэдам Бруасам і яго служкам Каласам. (Дарэчы, арыгінальная назва работы — «Сустрэча», другі ж варыянт з'явіўся як насмешка ў асяроддзі тагачасных крытыкаў.) Куратар найноўшай выстаўкі ў НЦСМ спрабуе, такім чынам, убачыць сябе ў Ван Гогу і, наадварот, Ван Гога — у сабе. Заўважце, што Віктар Саўчанка звяртаецца да свайго суразмоўцы наўпрост, тым самым збліжаючы дыстанцыю паміж двума творцамі да межаў аднаго пакоя ці свецкай гутаркі, робячы яе больш інтымнай, сяброўскай.

Выстаўка адлюстроўвае тэндэнцыі пераемнасці мастацкай філасофіі Вінсента

«Хлеў», 2020 г.

«Вочы», 2022 г.

Ван Гога сучаснымі беларускімі мастакамі. Так, акрамя твораў Віктара Саўчанкі, у залах другога паверха НЦСМ гэтымі днямі можна пазнаёміцца з творами іншых аўтараў і чарговы раз упэўніцца ў тым, якую неверагодную моц займелі адкрыцці Вінсента Ван Гога на полі выяўленчага мастацтва. У той ці іншай форме прад'яўлення ім усяму свету знаходкі і мастацкія прыёмы (сярод такіх у першую чаргу называюцца колеравыя эксперыменты) знайшлі праламленне і ў творах Ігара Кашкурэвіча, і Аляксандра Дзямідава, і Валерыя Песіна, і Васіля Матусевіча, і Уладзіміра Акулава, і Андрэя Плясанава, прадстаўленых у экспазіцыі. Усе гэтыя аўтары так ці іначай, яўна або ўскосна палемізуюць з Ван Гогам, яго мастакоўскімі перакананнямі і стылем і па большай частцы знаходзяць паразуменне са знакамітым галандцам. У рамках выстаўкі прадугледжана мноства суправаджальных мерапрыемстваў, у тым ліку экскурсіі, падчас якіх пра ўсе падобныя нюансы можна даведацца, што называецца, з першых вуснаў — ад саміх мастакоў альбо ад куратара Віктара Саўчанкі.

Каміла НАВІНКІНА

Цікава ведаць

■ Подпіс галандца ва ўсе часы выклікаў асаблівую цікавасць у прыхільнікаў і даследчыкаў яго творчасці. Не стала выключэннем і найноўшая выстаўка ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў, хэда-лайнера якой Віктар Саўчанка прысвяціў росчырку куміра асобную карціну. Што ж такога асаблівага хаваюць у сабе гэтыя сем літар? Па-першае, шмат работ Ван Гога засталіся без подпісу ўвогуле, бо іх аўтар адрозніваўся, як сцвярджаецца, надзвычайнай патрабавальнасцю да сябе і многія свае творы лічыў у лепшым выпадку эцюдамі. Аднак і подпіс вылучаўся нетрывіяльнасцю: замест прозвішча, як рабілі яго сучаснікі і да гэтага часу робяць мастакі па ўсім свеце, Ван Гог пакідаў на карцінах толькі імя — Вінсент. Знаўцы звязваюць такія паводзіны з прыроджанай сціпласцю творцы і няўпэўненасцю ва ўласных мастакоўскіх здольнасцях. Да таго ж, гэтакі прасты зварот скарачаў дыстанцыю паміж аўтарам і глядачом.

■ Вінсент Ван Гог лічыцца адным з найбольш запатрабаваных мастакоў не толькі ў асяроддзі галерыстаў і музейшчыкаў, але, што заканамерна, і на ценьвым рынку. Работы жывапісца з'яўляюцца жаданай мішэнню для зладзеяў і махляроў з усяго свету, а сам Ван Гог не адно дзесяцігоддзе ўтрымлівае верхнія месцы ў разнастайных спісах аўтараў, чые творы найчасцей падвяргаюцца злачынным замахам. Першае з шэрагу сенсацыйных выкраданняў адбылося ў 1988 годзе ў Гарадскім музеі Амстэрдама, адкуль прапалі па адной карціне Поля Сезана, Іагана Ёнгкінда, а таксама знакамітыя «Сланечнікі» Вінсента Ван Гога. З той пары назвы палотнаў галандскага постімпрэсіяніста трапляюць у крымінальныя хронікі з незаздроснай рэгулярнасцю. Так, карціне «Сланечнікі» не пашчасціла зноў аказацца ў руках зламыснікаў усяго праз тры гады пасля першага арабавання (у кампаніі ажно 20 іншых твораў майстра!), а работа пад назвай «Выхад паствы з Рэфармацкай царквы ў Нюэнене» пасля выкрадання на працягу чатырнаццаці гадоў насіла

тытул аднаго з самых шуканых твораў мастацтва ўвогуле. Скрадзенае ў 2002 годзе палатно знайшлі толькі ў 2016-м — за лютэркам неапалітанскай спартыўнай залы, якая належала мафіёзнай сям'і.

■ На дадзены момант біёграфам Ван Гога вядома ўсяго адна фатаграфія майстра — мастаку на ёй 19 гадоў. Праўда, яшчэ да нядаўняга часу лічылася, што такіх выяў дзве. Так, з 1973 і да 2018 года ў амстэрдамскім музеі жывапісца захоўваўся фотопартрэт, як лічылася, 13-гадовага Вінсента Ван Гога. Якое ж здзіўленне чакала даследчыкаў, калі пяць гадоў таму па выніках вывучэння эпістальерыю знакамітага творцы і праведзенай судова-медыцынскай экспертызы даследчыкі прыйшлі да высновы, што на ўсім вядомай фатаграфіі выяўлены не хто іншы, як 15-гадовы брат жывапісца — Тэа Ван Гог. Гісторыя міфу сягае каранямі ў 1957 год, калі фота было ўпершыню апублікавана бельгійскім біёграфам галандскага мастака Маркам Эдо Тральбо з праўдзівым, але, тым не менш, двухсэнсоўным подпісам «Партрэт Ван Гога (прыкладна 1866 год)».

Кніжная дыпламатыя*

Завяршаецца распачатая ў «ЛіМе» 10 сакавіка гаворка пра мастацкі пераклад. Вашай увазе прапануюцца вытрымкі з абмеркавання, агучныя цікавыя факты з гісторыі і сучаснай перакладчыцкай практыкі, найбольш важныя думкі, выказаныя ўдзельнікамі акадэмічнага круглага стала «Мастацкі пераклад ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму: праблемы і перспектывы», у якім узялі ўдзел навукоўцы і пісьменнікі-перакладчыкі: дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Ігар Капылоў; першы намеснік старшын Саюза пісьменнікаў Беларусі, пісьменніца-перакладчыца Алена Стэльмах; пісьменніца-перакладчыца Іна Фралова; перакладазнаўцы Алена Лапцёнак, Наталля Якавенка і мовазнаўца Ірына Ялынцава, якія працуюць у Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі; перакладазнаўца, супрацоўніца Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі Інга Бязлепкіна; вядомы беларускі перакладчык і перакладазнаўца Міхась Кенька.

Жаданне пісьменнікаў-перакладчыкаў творча далучыцца да найлепшых набыткаў прыгожага пісьменства, па-практыкавацца ў перакладчыцкім майстэрстве, як правіла, суправаджаецца намерам падзяліцца плёнам сваёй працы з чытачамі, бо для каго ж ствараюцца літаратурныя творы, як не для іх...

Алена Стэльмах: «Знаходзяцца розныя шляхі для друкавання перакладзеных твораў. У прыватнасці, праз літаратурныя часопісы, з якімі трымаем сувязі. Так, нядаўна віншавалі з юбілеем узбекскі часопіс “Звезда Востока”. Супрацоўнічаем, напрыклад, з таджыкскім “Памірам”, казахскім “Прастора”. Спадзяёмся на прадстаўленне беларускіх твораў у адным з нумароў часопіса “Масква”.

Міжлітаратурныя перакладчыцкія сувязі развіваюцца і праз айчынныя літаратурныя выданні, у прыватнасці праз часопіс “Нёман”, які далучыў да перакладчыцкай справы студэнтаў Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта.

Асабіста я перакладаю на беларускую мову творы пісьменніцы Райхан Мажынкізы. Яна робіць пераклады наўзаем — на казахскую. Дзякуючы гэтаму, напрыканцы мінулага года выйшла ў Астане мая дзіцячая кніга “Папярковы самалёцік”.

У перакладзе на балкарскую мову народны пісьменнік Каўказа Саліх Гуртуеў выдаў маю кнігу “У гасцях у Францыска Скарыны” ў Кабардзіна-Балкарыі».

Іна Фралова: «Перакладчыцкая дзейнасць значна пашырае геаграфічныя межы вядомасці нашых аўтараў. Так, у 2019 годзе, падчас маёй вучобы ў Літаратурным інстытуце, з ініцыятывай выдаць беларускі нумар звярнуўся галоўны рэдактар часопіса “Александръ”. Супрацоўніцтва мела працяг: акрамя кастрычніцкага нумара за 2019 год, пабачылі свет ліпенскі і жнівеньскі нумары за 2020 і 2022 гады адпаведна. Назаву некаторых прадстаўленых там аўтараў: Віктар Шніп, Мікола Шабовіч, Генадзь Пашкоў, Ніна Галіноўская, Мікола Чарняўскі, Анатоль Экаў, Алена Басікірская, іншыя пісьменнікі».

Міхась Кенька: «Сярод перакладзенага мной пяць аповесцей Юзафа Крашэўскага — “Маці каралёў”, “Паперы Глінкі”, “Апошняя са слукіх князёў”, “Кароль у Нясвіжы”, “Сеймавыя сцэны. Гародня. 1793”, апавесць Генрыка Жавускага “Успаміны Сапліцы”, яго раман “Лістапад”, “Казкі і легенды” Генрыка Сянкевіча. Тры з гэтых твораў перакладаліся не па заказе, а таму не выдадзены, і я не ведаю, ці ўдасца іх надрукаваць у час, калі папулярная пераважна літаратура для забавы — фэнтэзі, дэтэктывы, коміксы.

Пад уплывам рыначных адносін пераклад на беларускую мову зусім страціў бы сэнс, калі б не неабходнасць перакладаць тое, што яшчэ не перакладзена, ды, магчыма, і не будзе перакладзена на рускую мову, але мае цікавасць для беларускага чытача, для гісторыі беларускай літаратуры і культуры. Для беларускіх перакладчыкаў адкрылася іншая сфера — пераклад твораў тых аўтараў, якія былі беларусамі па паходжанні, але ў неспрыяльных умовах вымушаны

Алена Лапцёнак.

былі пісаць на іншых мовах або пісалі пра беларусаў. Раней іх творы не друкаваліся і па-руску. Так, у свой час, дзякуючы перакладам, у беларускую літаратуру ўвайшлі Мікола Гусоўскі, Уршуля Радзівіл, Ян Баршчэўскі, Зоф’я Манькоўская, Ігнат Дамейка і шэраг іншых пісьменнікаў.

Вядома, трэба апэратыўна пераставаць і тое, што з’яўляецца новага за мяжой, але яшчэ нідзе не перакладалася. Падобных твораў ужо нямае перакладзена, але многае дагэтуль не прагучала па-беларуску».

Перакладчык, з якой і на якую мову не перакладаў бы, заўсёды знаходзіцца ў сітуацыі білінгвізму, а ў Беларусі, пры наяўнасці дзяржаўнага двухмоўя, гэта асабліва адчувальна, таму перакладазнаўцы нярэдка заўважаюць сур’ёзныя памылкі ў перакладных тэкстах і пралікі ў выбары сродкаў перакладу.

Алена Лапцёнак: «Мы часта маем справу з “гіперперакладам”, калі перакладчык выбірае лексічную адзінку беларускай мовы, якая найбольш адружваецца па форме ад рускамоўнага адпаведніка, каб паказаць адметнасць беларускай мовы. Для пацвярджэння сваёй думкі звярнуся да крайніх выпадкаў, калі падобная тактыка прыводзіць да памылкаў у тэксце.

Так, у адным з перакладаў рамана Дж. Роўлінг пра Гары Потэра звярнула ўвагу на дзеяслоў “абвінуцца”, які ўжываўся замест кантэкстуальна патрэбнага “абярнуцца”, “павярнуцца”: “Містар Малфой прайшоўся па краме, ... перш чым абвінуцца да свайго сына і сказаць: — Нічога не чапай, Драко”.

Зразумела, што такое ўжыванне згаданага дзеяслова памылковае. Неаднаразовае выкарыстанне гэтага адпаведніка ў тэксце перакладу выключае выпадковасць падобнага ўжывання. Верагодна, што перакладчыкі з часам усвядомілі памылковасць гэтай адзінкі, бо ў іншых іх перакладах памылка больш не паўтараецца. Але як моўны факт яна вельмі паказальная.

Невядома, з якой мовы рабіўся пераклад на беларускую — непасрэдна з англійскай або з рускага тэксту, хутчэй за ўсё з англійскай. Але і пры выключэнні з працэсу перакладу рускай мовы назіраецца яе ўплыў на тэкст. Менавіта

з-за розных значэнняў слова “обернуться” ў рускай мове магчымы розныя беларускія адпаведнікі — “абярнуцца” і “абвінуцца”. Відавочна, што пераклад з любой мовы на мову, уключаную ў сітуацыю білінгвізму, так ці інакш закранае абедзве. Перакладчык нібыта адштурхоўваецца ад адной мовы, выбіраючы лексічныя адзінкі іншай, што не супадаюць па форме, каб падкрэсліць адрозненні моў, непадобнасць, адметнасць кожнай з іх».

Дарэчы, неабазнанаму ў перакладазнаўчай навуцы чытачу, асабліва калі ён актыўна вывучае і выкарыстоўвае замежныя мовы, карысна будзе ведаць наступнае: блізкароднасны характар беларускай і рускай моў вельмі часта выклікае ўяўнае разуменне, створанае міжмоўнымі аналагізмамі (падобнымі ці аднолькавымі пры напісанні і вымаўленні, але сэнсавы адрозныя словы), якое пры кантакце з трэцяй, няроднаснай, мовай выяўляецца асабліва яскрава. Гэта ўяўнае разуменне слоў небяспечнае тым, што паўтараюцца некалькі разоў няправільныя пераклады замацоўваюцца ў памяці і разбураюць сістэму абедзвюх блізкароднасных моў.

Алена Лапцёнак: «Як бачым, блізкароднасны білінгвізм больш глыбокі, узаемадзеянне адзінак розных моў нашмат больш складанае, чым проста памылкі, выкліканыя інтэрферэнцыяй».

Ірына Ялынцава: «Так, але трэба падкрэсліць, што інтэрферэнцыя (адхіленне ад норм у адной мове пад уплывам норм іншай мовы) — з’ява небяспечная. Беларусы ў сваёй маўленчай дзейнасці суткаюцца з уплывам беларускай мовы на рускую і наадварот — рускай мовы на беларускую, што прыводзіць да моўнай інтэрферэнцыі. Блізкароднасны характар беларускай і рускай моў абумоўлівае шматлікасць ўстойлівасць інтэрферэнцыйных памылак як у маўленні, так і пры перакладзе мастацкіх твораў.

У прыватнасці, часта ў беларуска-рускіх паэтычных перакладах ужываюцца лексемы беларускай мовы, так званыя беларусізмы. Форма слова пры гэтым можа заставацца нязменнай, а можа змяняцца некаторыя графічныя змены. Напрыклад:

Все мы ходим под Богом,
Защита болоче ноет рана (Иван Колесник “Ну вот и третья палата...”)
(слова “болоче”: бел. “балюча” — рус. “больно”, “мучительно”).

Міхась Кенька і Інга Бязлепкіна.

У паэтычных перакладах можна сустрэць і словы, уласцівыя толькі беларускай мове, напрыклад, знічка:

Аир приречный и ситник
Зябким наструнены ветром.
Знічка мелькнет над житом —
Аз, буки, веда... (Евгений Хвалец “Познание”)

(бел. “знічка” — падаючая зорка, рус. “падающая звезда”).

Увогуле, пры паэтычным перакладзе з беларускай мовы на рускую інтэрферэнцыя шырока ахоплівае лексічны ўзровень мовы. Трэба таксама адзначыць, што *праблема інтэрферэнцыі — гэта і праблема культуры*

Ірына Ялынцава.

маўлення асобы, і культуры мовы пры перакладзе».

Інга Бязлепкіна: «Шмат залежыць ад матываў, якімі кіруецца перакладчык. Калі яго мастацкі фокус скіраваны на развіццё і ўзбагачэнне сваёй літаратуры, то з высокай доляй верагоднасці замежныя творы будуць “абеларушаны” (“адамашнены”). У прыватнасці, Вацлаў Ластоўскі, чья перакладчыцкая дзейнасць складала частку яго адраджэнскай праграмы, пераставаўшы апакрыфічнае апавяданне “Вучыцель” Оскара Уайльда, наўмысна ўнёс змены ў гістарычна-рэлігійны кантэкст іншакаву, замяняючы імя апостала Іосіфа Арыматэйскага (Joseph of Arimathea) на Язэпа Арыматэйчыка, а таксама ўвёў у пераклад пласт “самаістай” лексікі: “His hair was the colour of honey” — “Барвы мёду былі яго валасы”; “set ashes (попел, прах, пыл) as a crown” — “замяст кароны пасыпаў валасы порсыцю зямельнай”; “I have healed the leper” — “гаіў струпаватых”. У гэтым выпадку дакладнасць перадачы асабліва важнай арыгінала адыходзіць на другі план».

Ігар Капылоў: «Мы закранулі праблематыку асобнага круглага стала: у якой ступені перакладчык можа выйсці за межы лексічных нормаў літаратурнай мовы і мастацкай канцэпцыі аўтара, чаму выкарыстоўвае пэўныя прыёмы — для стылізацыі, развіцця мовы ці на іншай падставе. Перакладазнаўства становіцца ўсё больш уплывовай навуковай дысцыплінай, якая мае ўласную

разгалінаваную сферу даследавання і практычную значнасць, таму, спадзяюся, перакладазнаўчыя пытанні будуць часцей уздымацца на розных дыялогавых пляцоўках».

Па словах аўтарытэтнага беларускага тэарэтыка і практыка перакладу Вячаслава Рагойшы, «мастацкі пераклад — плод любові, а не разліку», таму і мэты, задачы, прыёмы, сродкі перакладчыка павінны быць адпаведныя. Аднак пра любоў і разлік у перакладчыцкай справе сапраўды трэба гаварыць асобна...

Матэрыял падрыхтавала
Наталля ЯКАВЕНКА
Фота Марыны ВАРАБЕЙ

Вёска любая мая...

Вёска Нежаўка

Сёння зноў мне прыснілася рэчка. Каторы ўжо раз! Мы, чацвёра неразлучных падшыванцаў, — Мішка Бачыла, Васька Мацвееў, Коля Бадзік (такая ў яго была мянушка) і я. Насупраць сядзібы Асташонкаў наша вірлівая і тады яшчэ паўнаводная Гаць цягнула нас, басаногіх, да сябе нібы магнітам. На крутым зломе рачулка расла амаль што голая і аблупленая алешына, на якую мы па чарзе ўзбіраліся і без усялякай перасцярогі ныралі ў пякучую ваду. Доўга затрымацца там нікому не ўдавалася — надта ж халодная была ў Гаці вада. Нават у самы гарачы поўдзень.

А студзіўшы свае загарэлыя маслакі, мы амаль штодзень пасля купання ішлі туды, дзе гэтая наша гасцінная рэчка пачыналася. Тутім вулканам з нетраў зямлі вырываўся празрысты са шматлікімі бурбалкамі струмень, каля якога віравалі шматлікія вераценніцы ды маленькія, але спрытныя шчупачкі. Вялікія нам чамусьці на вочы не трапляліся, хаця было іх у гаці вялікае мноства. У маім хатнім арсенале былі рыбалоўная сетка з абручом і дзяржаннем ды два калаты, якімі мы з Іванам Аксяневічам таўклі тоўшчу ракі, заганыючы ў нерат і шчупакоў, і ментузоў, і пеккуроў, і ўюноў, і карасікаў. Трапляліся выпадкова ў сетку і таўстапузыя жабы, але ж іх нават каты не ядуць — ідзіце назад, у раку, не перашкаджайце паляванню. Здабычу сваю мы ў канцы дня дзялілі пароўну, каб не пакрыўдзіць адзін аднаго. Рыбакі ж — народ памяркоўны.

Ах, Нежаўка, Нежаўка, вёсачка мая незабыўная. Калісьці было ў ёй больш за дзвесць двароў, ды ўсе шматсмейныя, самабытныя сялянскія падвор'і. Што ні хата — то Знак. Дзеўкі з такім прозвішчам выходзілі звычайна замуж за хлопцаў Знакаў, не трэба было мяняць. А роданачальнікам паселішча быў у даўнія часы нейкі ўнтэр-афіцэр Георгій, пахаваны на нежаўскіх могілках. З гадамі немудрагелісты каменны помнік упаў, і ніхто не цікавіўся, хто тут ляжыць. Два маіх родных браты, Пеця і Валодзя, перавярнулі каменную глыбу, мокрай анучай ачысцілі надпіс і здзівіліся: гэта ж наш цёзка па прозвішчы! Знайшлася і радня Георгія, а яна аказалася надта ж шматлікай і дружнай. Прыхарашылі і магілку родзіча, і камень адшліфавалі, і літары на ім бронзавай пудрай падфарбавалі. А самае галоўнае — расправілі нашым аднавяскоўцам гісторыю заснавання Нежаўкі.

Аказваецца, Георгій Знак самааддана служыў унтэр-афіцэрам яшчэ пры Кацярыне II, якая за храбрасць падаравала яму перадыхадам у адстаўку вялікі надзел зямлі. Тут ён асталяваўся, пабудоваў хату, ажаніўся, нарадзіліся дзеці. А чаму так назвалася наша Нежавачка — да гэтай пары так ніхто і не дакапаўся. Хаця гісторыяй генеалагічнага дрэва Знакаў далёкая сваячка Георгія Тамара Рыгораўна Смірнова займаецца і цяпер. А жыве яна ў беларускай сталіцы.

Ну, а што ж уяўляе сабой цяпер наша дарагая мне Нежаўка? Да паўнаводнай некалі Гаці прычапілі ў свой час меліяратары. У тыя часы асушвалі забалочаныя землі, выпрамялялі рэчкі. Вось і выпрамілі нашу прыгажуню-паіліцу. Вады ў ёй цяпер — вераб'ю па калена. Усе гаючыя крынічкі перасохлі.

Збяднела і сама наша вёсачка. Амаль сто працэнтаў насельніцтва перабралася ў гарады. Зімой тут цяпер абарыгены застаюцца, мабыць, толькі ў чатырох ці пяці хатах. Крама не працуе, асфальту ў вёсцы ніколі і не было. Летам, праўда, Нежаўка крылы распраўляе. У бацькоўскія збудзелыя хаты наезджаюць з горада нашчадкі з дзецьмі, унукамі. Некаторыя будынкі абжываюць прыезджыя незнаёмы. Ні пагаманіць з імі, ні чаркі не выпіць, ні паспяваць надвячоркам на лавачцы. Ды і гарманісты ў вёсцы пераваліся.

А было ж гэта, было...

На лавачцы каля хаты старых Балочінаў, дзе жыла некалькі год унучка Маша, якая прыехала з Краснадара,

вечарамі было незвычайна людна. Нехта прыносіў у кішэні гарбузовыя семкі, нехта — салодкія высушаныя на чарэні грушы ці яблыкі. Некаторыя хлопцы нават самагоначку паціху разлівалі ў шклянкі, забаўляліся «смачнымі» анекдотамі, рагаталі да ўпаду. А самае незабыўнае — песні. Ужо жывучы ў горадзе, я напісаў верш пад назвай «Настальгія».

Калі пабудавалі бетонны мост праз раку па дарозе на Арпілаўку, дзе праходзіла шаша на Мінск, мясцовы кулібін дзядзька Ярмол (таксама Знак) дамогся, каб зрабілі запруду. А потым і зарыбілі нашу Гаць карпавай моладдзю. Некалькі гадоў запар рыбу падкормлівалі, нават здавалі ў продаж. Але з нейкай прычыны ваду праз запруду спусцілі.

Фота з сайта pibig.ru

Каля маста, дзе даўно ўжо няма заставак, пасяліліся прыблуды-бабры, навалаклі адусюль ламачча, паднялі ўзровень вады. І жывуць сабе вольненька, ніхто іх не чапае, а хто жадае палюбавацца дружным сямействам баброў і бабранят, дык калі ласка!

...Будавалася наша Нежаўка шыкоўна. Працяглая асноўная вуліца ішла ад могілак і амаль да бяскрайняга лесу. Грыбоў і ягад там было процьма. Памятаю, у пасляваенныя гады мама, браты Валодзя і Пеця, татава пляменніца Волька, якая стала раптоўна круглай сіратой і жыла ў нас як родная дачка і сястра, цягалі кашамі і каробкамі крамяныя баравікі, буйныя, як вішні, чарніцы. Усё гэта было значным харчовым прыбыткам у сям'і ў пасляваенны галодны перыяд. Я быў яшчэ зусім малы. Падсілкаваўшыся чым Бог паслаў, вылазіў праз акно на вуліцу і катаў падчэпленую дротам кацёлку. Не толькі па цэнтральнай «магістралі», але і па прычапілаўцы, што вяла ў Грабёнку, і па раўнюткай дарожцы да казённага лесу, і па зарэччы, якое ішло ў Драчкава і Вызваленне. Па гэтай трасе за сямом былі яшчэ барок і канішча. Першы з іх — вузкі клінок кашлатага хвойніку, дзе жылі лісы. А ў канішчы ў даваенны час вяскоўцы закопвалі сваіх загінулых коней, а ў вайну хаваліся самі ад немцаў. Тут і рачулка працякала, а лясныя шаты хавалі ўсіх надзейна. Я хоць і не дарослы быў, а добра памятаю, як паміж барком і канішчам у перастрэліцы партызаны застрэлілі нямецкага каня, які вёз прадукты. Даведаліся пра гэта вясковыя хлопцы і на сабе прыцягнулі ў лясны лагер воз усялякай ежы і разабраную тушу сытага біцюга. Якое ж гэта было свята! Людзі змарнелыя, галодныя, а тут такая смаката і нават духмяныя цыгарэты. Першы і апошні раз у жыцці давялося мне пакаштаваць каніну і хрумсткае нямецкае пячэнное...

Цудоўныя людзі жылі ў пасляваенны час у нашай вясёлай Нежаўцы. Той Ярмол, пра якога я ўжо згадваў, асвяціў наша закінутае паселішча электрычнасцю. Шэфамі калгаса «Новы Мір» былі работнікі Мінскага вагонарамонтнага завода. Выпрасіўшы

ў кіраўніцтва прадпрыемства нікому не патрэбны спісаны лакаматыў, Ярмол з маім бацькам разабралі яго на часткі, нешта замянілі, штосьці адрамантавалі. Раённыя электрыкі паставілі слупы, нацягнулі драты, і заззялі ў хатах і на вуліцах лямпачкі.

Гэтакім жа непараўнальным майстрам, як дзядзька Ярмол, быў і наш бацька, Рыгор Хвядосавіч Знак. Да вайны ён меў уласную кузню. У час калектывізацыі добраахвотна перайшоў з ёй у калгас. Уся вёска і навакольныя паселішчы звярталіся да знакамітага каваля па дапамогу. Каму серп, каму сякера, сякач, клямка, завесы, качарга ці вілы — нікому не адмаўляў. І гэта пры вялікай занятасці на калгаснай працы. А дома ўсё было зроблена яго залатымі рукамі. Усім гэтым дабром і сёння распараджаюцца яго нашчадкі — унукі і праўнукі.

Выдатным майстрам быў і Антон Гнедчык. Аконная рама, якую даўным-даўно ён зрабіў нам для веранды, і цяпер радуе прыгажосцю і надзейнасцю. Наогул, народ наш вясковы быў і здатны, і вясёлы, і спагадлівы, і працавіты.

Неяк гарачай летняй ноччу ў хляўчук Міхаля Цімафеева, які жыў у самым канцы вуліцы каля лесу, залезла галодная ваўчыца, у якой яшчэ ў логаве дзеці малыя былі. Вэрхал падняўся страшэнны — рыканне, бляяне, віск. Падхапіўся гаспадар, уцяміў, што нехта там ёсць чужы, і адразу зашчапіў прачыненыя дзверы на кручок. Прачыняў жа ён іх наўмысна, каб насельнікам хлява гарачым летам дыхалася лягчэй. Гаспадаром Міша Цімафееў быў руплівым, кожнай жывёле зрабіў асобныя катухі з дзверцамі. Але ж хто там апынуўся сярод цёмнай ночы? Зняў ён са сцяны самую доўгую лесвіцу, занёс яе ў сенцы, узлез наверх, пасвяціў уніз ліхтарыкам і самлеў. На яго скакаў ашалелы звер. А ў руках жа нічога, акрамя ліхтара. Злез, узяў у качарэжніку вялікі калун, звесіўся са зруба як мага ніжэй і, толькі ваўчыца зноў падскочыла ўверх, з усяе сілы сцёбануў яе абухом па галаве.

Хочацца распавесці вам, паважаныя чытачы, яшчэ пра адну цікавую акалічнасць. Пасля таго, як Нежаўка стала разрастацца, у нас, акрамя Знакаў, з'явіліся Гнедчыкі, Крукі, Запрацкія, Трацэўскія, Яковіны, Пачасці і шмат яшчэ якіх прозвішчы. І амаль кожны жыхар атрымаў адметную мянушку. Сымон Крук стаў Жуком, Лявон Знак — Лосем, Мікола Крайко — Спадарожнікам.

Заўважнай асобай у вёсцы быў Пятрок Крук, сям'ю якога ўсе чамусьці дражнілі кучарамі. У яго на кожнае слова ўмомант з'яўлялася рыфма. Быць бы яму, напэўна, паэтам, каб адукацыю меў, але дзе ж яе атрымаць, калі нават лікбез да Пятра не дайшоў.

Неяк у сельскую краму свежы хлеб прывезлі і бочку селядцоў. Народу сабралася — не прапнуцца. А тут і Пятрок намаляваўся. Усе гудуць, чакаюць сваёй чаргі, а ён як гаркне:

— Людзі дарагія, як бы мне прабрацца, каб не марацца. Да мяне далёкія госці завіталі, а ў хаце — запалі — не трэсне. Прапусціце без чаргі.

Смех скалануў усё наваколле, але жыхары расступіліся, і Пятрок, якога ўсе паважалі за знаходлівасць, без чаргі ўзяў спіртное, кавалак каўбасы, два селядцы, бохан хлеба і бутэльку сітро. Пакланіўся ўсім і падзякаваў за дапамогу. Ну што тут скажаш?

Фота з сайта pibig.info

Шмат бы чаго яшчэ хацелася расказаць пра Нежаўку, ды паперы не хопіць. Цяпер мы са старэйшымі братам Пятром рэдка наведваем родную старонку. Бацькі нашы даўно ўжо адышлі ў лепшы свет. Свае долі спадчыны мы з Пятром перадаарылі сярэдняму Валодзю. Яго таксама ўжо няма. Усю гаспадарку вядуць на радзіме яго дачка Вольга, сын Андрэй, іх дзеці і ўнукі.

Міхась ЗНАК

Кветка з літпалетка Прысмак палыну

Няма, мусіць, кветкі — рэальнай, а не міфічнай расліны, — якую б нашы продкі надзялялі большай магутнай цудадзейнай магічнай сілай, чым палын! Гэтая расліна суправаджала чалавека з самага ранняга дзяцінства да смерці: пучкі палыну хавалі ў адзенне малых, каб засцерагчы ад сурокаў, засушаныя букеты падвешвалі ў жытле, каб адпудзіць нячыстую сілу, нават існаваў звычай укладаць галінку палыну ў рукі нябожчыка, каб ён мог адганяць пякельнае полымя, а таксама д'ябла, калі душа будзе пакідаць цела.

Нават адна назва расліны магла адпудзіць нечысць: так, было павер'е, што русалкі нападаюць на наіўных юнакоў і дзяўчат, якія не маюць пры сабе палыну. Русалкі пыталіся: «Пятрушка ці палын?» Патрэбна было адказаць: «Палын!» — у такім разе русалкі разбягаліся, нават калі ў чалавека не было з сабой расліны, а ў іншым выпадку маглі заказытаць да смерці.

Латинская назва палыну — *Artemisia*, — згодна адной з найбольш распаўсюджаных версій, утварылася ад грэчаскага «*artemes*», што азначае здаровы: ва ўсе часы ў многіх

народаў палын лічыўся эліксірам здароўя.

У народнай медыцыне найчасцей ужываліся два віды расліны — палын горкі, ці сапраўдны (*Artemisia absinthium*), і палын звычайны, ці чарнабыльнік (*Artemisia vulgaris*). Абодва віды адносяцца да сямейства складанакветных — *Compositae*. Растуць пераважна каля жылта чалавека, уздоўж дарог і чыгункі, у засмечаных месцах, у пасевах як пустазелле.

Горкі палын утрымлівае эфірнае масла, дубільныя рэчывы, фітанцыды. Медыкаменты з яго ўжываюцца для паляпшэння апетыту. Лечаць пры дапамозе расліны хваробы стрававання, вочы і нават алкагалізм; прымяняюць як жаўццягонны, мачагонны, болесуцішальны, заспакаяльны, супрацьзапаленчы і абеззаражвальны сродак. Свежы сок горкага палыну спыняе крывацёк, зажывляе раны.

Чарнабыльнік ужываецца пры сутаргах рознага паходжання, эпілепсіі, канвульсіях, а таксама як агульнаўмацавальны сродак, асабліва рэкамендаваны хворым на сухоты.

У сярэдніявеччы палын асцыіраваўся з Іаанам Хрысціцелем: згодна з паданнем, калі ён жыў у пустыні, то насіў пояс, звіты з галін гэтай расліны. У Бібліі палын сімвалізуе горыч

пакарання за чалавечыя грахі, распусту. У славян палын увабляў удаўство, смутак, горыч страты і крыўды, трагічнае каханне. Менавіта апошня асацыяцыя найчасцей сустракаецца ў айчыннай паэзіі. Так, у вершы Эдуарда Дубянецкага (1966—2020) «Не клянися, маё сэрца...» лірычны герой размаўляе з уласным сэрцам, спрабуючы пераканаць яго ў тым, што, як бы ні было горка, каханне вартае таго, каб ім жыць. Але збалелае сэрца мае іншую думку на гэты конт:

«Не хачу
Зведваць болей
Прысмак палыну
Ад карткага
Падманнага кахання...»

Адметна тое, што імя Эдуарда Дубянецкага больш вядома як навукоўца, гісторыка-папулярызатара. Яшчэ ў маладым узросце ён атрымаў ступень кандыдата гістарычных навук (1995), даследаваў канфесіянальную сітуацыю пачатку XX стагоддзя на Беларусі, міжнацыянальныя, культурныя сувязі, менталітэт беларусаў, сусветную культуру. Скажаў сваё слова і ў паэзіі, хаця паспеў выдаць усяго два невялікія зборнікі вершаў: «Душы маёй няскончаны палёт» (2011) і «Покліч самотнага неба» (2013). Як жартавалі пры

сустрэчы з ім яго сябры, Эдзік назаўжды «прапісаўся» ў гісторыі прыгожага пісьменства — яго згадаў стваральнік папулярнага паэтычнага слоўніка-даведніка Вячаслаў Рагойша як вынаходніка новых форм верша і першапраходца ў адаптацыі на нашу літаратурную глебу розных форм, што былі распаўсюджаны пераважна ва ўсходняй паэзіі. Так, Эдуард адаптаваў для айчыннай літаратуры такія формы, як бейт, дойна, дайна, мусадас, мусаба, мураба, нанет, нона, шайры і многія іншыя.

Горкімі перажываннямі навяяны верш Канстанцыі Буйло «Яму» (1943), дзе палын сімвалізуе востры сум і маркоту: «Ты прыедзеш ка мне, і у доме маім // У той час маё шчасце ўваскрэсне ізноў. // І не будзе туга ліць у сэрца палын, // Наліваць яе горыч у кроў».

Яшчэ больш акцэнтаваны па настраёвасці верш Уладзіміра Жылкі «Твае блакітнасці нязменны...» (1924): «Твае блакітнасці нязменны. // Нязменна хараство тваё. // А я атруты келіх пенны // Разліў якраз ў жыццё маё. // Душа, адданая прынадзе, // Цяжой і горкай, як палын, // Забыўшыся ў карчомным чадзе, // Ўбірае пах густы нізін»...

А вось Якуб Колас у вершы-звароце да жанчыны, якая халадна сустрэла гарачы парыў

лірычнага героя — «Былінцы» (16/VI 1948), — згадваючы палын, апісвае душэўныя пакуты: «Ну, што ж? Няхай будучы згрызоты і мукі — // Я зноў застаюся, забыты, адзін. // Наперадзе болі, пустэча разлукі, // Бяссонныя ночы, як горкі палын». Былінкай паэт ласкава называў худзенькую Аляксандру Кетлер з якой пазнаёміўся ў 1945 г.

У завяршэнне расповеду хочацца згадаць «палыновы» верш сучасніка Усевалада Гарачкі, лірычны герой якога разумее свет ва ўсёй яго паўнаце і яркасці: каханне — аздоба жыцця, але не яго сэнс: «Дзіўна: // на захад да нізкага сонца // цягнецца клін. // Дзіўна, // бо сімвалы шчасця і страты — // мёд і палын. // Дзіўна, // што ў срэбным пярсцёнку // не поўня, // бурштын. // Дзіўна, //што тая, каго я кахаю, // гэта не ты». Узнёслы, рамантычны і ў той жа час шчымы настрой натхняе на вандроўку ва ўласную душу...

Таша ШПАКОЎСКАЯ

зваротная сувязь

Золак вясны

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухач літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты. Пачуць вершы беларускіх аўтараў у праекце «Адным штрыхом» можна тройчы на дзень.

Праграма «Літаратурная анталогія» гэтым разам прапануе старонкі рамана Івана Шамякіна «Крыніцы». У «Радыёбібліятэцы» двойчы на дзень слухайце твор Элізы Ажэшкі «Нізіны». Суботнім вечарам выходзіць перадача «Літаратурныя гісторыі», дзе гучаць апавяданні айчынных аўтараў.

У праекце «Прачулым радком» у выхадныя — вершы Алеся Дудара і Паўлюка Труса.

Змест перадачы «Радыётэатр плюс» (пачатак эфіру ў 21.30) у суботу і нядзелю складуць інсцэніраваныя старонкі рамана Міхаіла Булгакава

«Майстар і Маргарыта» і аповесць Рэя Брэдберы «Віно з дзьмухаўцоў».

Юным прыхільнікам мастацкага вяшчання канал «Культура» прапануе з панядзелка да пятніцы чытанні ў межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Гэтымі днямі слухайце казкі з кнігі Васіля Шыркі «Дзед Манюкін і ўнукі». Штовечар у 21.00 «Вячэрняя казка» для маленькіх.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ». У нядзелю радыёверсія тэлеперадачы «Суразмоўцы» пісьменніка, публіцыста Навума Галыяровіча прапануе сустрэчу з першым намеснікам старшыні Саюза кампазітараў Віктарам Кісцёнем. Новы выпуск праекта «Літаратура на радыё» прагучыць у чацвер.

16 красавіка — 95-годдзе адзначае Маргарыта Савіцкая (1928), беларускі жывапісец.

16 красавіка — 95 гадоў з дня нараджэння Алега Сурскага (1928—2012), беларускага мастацтвазнаўца, мастака.

18 красавіка — 65-годдзе адзначае Генадзь Кобрын (1958), беларускі мастак.

18 красавіка — 80 гадоў з дня нараджэння Любоўі Румянцавай (1943—2020), беларускай

актрысы, заслужанай артысткі БССР.

19 красавіка — 130 гадоў з дня нараджэння Васіля Гарбацэвіча (1893—1985), беларускага драматурга, заслужанага настаўніка БССР.

19 красавіка — 75-годдзе адзначае Вольга Лапо (1948), беларуская артыстка балета, педагог.

20 красавіка — 80-гадовы юбілей адзначае Ірына Фамянкава (1943), член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

22 красавіка — 60-гадовы юбілей святкуе Уладзімір Шаркоў (1963), беларускі жывапісец, графік.

Каляндар падрыхтаваны БДАМЛМ

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае абласное аддзяленне СПБ выказваюць глыбокае спачуванне Віктару Сабалеўскаму з прычыны напатакаўшага яго гора — смерці ДАЧКІ.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў

Віктар Гардзеі
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарава, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказы сакратар — 377-99-73
аддзелы крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Мінскае гарадское аддзяленне
Саюза пісьменнікаў Беларусі
запрашае:

14 красавіка — у публічную бібліятэку № 8 імя Максіма Багдановіча (вул. Казлова, 12) на прэзентацыю кнігі пісьменніка Уладзіміра Мазго «Казкі катмарохода». Пачатак у 14.30.

14 красавіка — у Школу юнага паэта пры Мінскім гарадскім аддзяленні СПБ (вул. Фрунзэ, 5, каб. 309). Пачатак у 15.30.

15 красавіка — на творчую сустрэчу з дзіцячым пісьменнікам Дзмітрыем Мікалаевым у гімназію № 18 (вул. Калініна, 6). Пачатак у 11.00.

18 красавіка — у Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры (вул. Максіма Багдановіча, 13) на пасяджэнне клуба творчых жанчын «Спадарыня». Пачатак у 17.00.

18 красавіка — у літаратурны клуб «Азарэнне» пры бібліятэцы № 5 (вул. Казлова, 2) на творчае свята «Пасхальная палітра». Пачатак у 18.00.

18 красавіка — у публічную бібліятэку № 6 (вул. Кашаваго, 10) на прэзентацыю кнігі Іны Фраловай «Дзе была, Сарока?». Пачатак у 11.00.

18 красавіка — у СШ № 224 (вул. М. Пташукі, 17) на творчую

сустрэчу з паэтам Уладзімірам Мазго. Пачатак у 12.00.

19 красавіка — у публічную бібліятэку № 21 (вул. Слабадская, 63) на творчую сустрэчу з паэтэсай Кацярынай Роўдай. Пачатак у 13.30.

19 красавіка — у дзіцячую бібліятэку № 16 (вул. Якубоўскага, 32) на пасяджэнне літаратурнай гасцёўні «Верасок». Творчы кіраўнік Іна Фралова. Пачатак у 11.00.

19 красавіка — у публічную бібліятэку № 14 імя Францішка Багушэвіча (вул. Прытыцкага, 42) на творчую сустрэчу з пісьменнікам Уладзімірам Мазго. Пачатак у 11.00.

19 красавіка — у літаратурны клуб «Шчырасць» пры публічнай бібліятэцы № 22 (вул. Яна Чачота, 23) на творчую сустрэчу з паэтэсай Таццянай Жылінскай. Пачатак у 16.00.

20 красавіка — у публічную бібліятэку № 14 імя Францішка Багушэвіча (вул. Прытыцкага, 42) на творчую сустрэчу з дзіцячым пісьменнікам Інай Фраловай. Пачатак у 11.00.

20 красавіка — у літаратурны клуб «Роднае слова» пры гімназіі № 14 (вул. Васнядова, 10) на творчую сустрэчу з пісьменніцай Тамарай Бунтай. Пачатак у 12.30.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
13.04.2023 у 11.00
Ум. друку арк. 3,72
Наклад — 698

Друк Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013
Заказ — 770
Д12345678910112
М12345678910112

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэзюмуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацый. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

